

Rapport

Maatschappelijk paspoort advocatuur

Maart 2023

Inhoudsopgave

Doel en onderzoeksvragen.....	p.3
Methode en respons.....	p.4
Samenvatting.....	p.5
H1. Toevoeging, pro deo, pro bono en rechtsbijstand tegen gereduceerd tarief....	p.7
H2. Nevenactiviteiten.....	p.14
H3. Detachering van personeelsleden bij toevoegingskantoren.....	p.18
H4. Samenwerking met toevoegingskantoren.....	p.25
H5. Stageplaatsen	p.30
H6. Samenwerking met maatschappelijke organisaties en sponsoring.....	p.38
H7. Mogelijke impact van een verplichte maatschappelijke bijdrage.....	p.49

Doel en onderzoeksvragen

Doelstelling

Het doel van het onderzoek is het bieden van inzicht in de aard en omvang van het ‘maatschappelijk paspoort’ van de gehele balie in Nederland.

Onderzoeksvragen

- Hoeveel tijd besteden advocaten aan toevoegingszaken, pro bono en pro deo rechtsbijstand en rechtsbijstand voor een gereduceerd tarief?
- In welke mate en op welke manier zijn advocaten en advocatenkantoren maatschappelijk actief (naast hun werk als advocaat)?
- Hoe kijken advocaten tegen hun maatschappelijke rol aan?

Methode

In februari 2023 zijn alle 18.218 advocaten in Nederland door de Nederlandse orde van advocaten via een digitaal Ordebericht benaderd om deel te nemen aan een enquête. Na circa één week werd een rappel verstuurd. In totaal vulden 1.225 advocaten de vragenlijst van het begin tot het einde in.

Er is een weging toegepast op leeftijd, geslacht, kantoor grootte en arrondissement. Hierdoor is de groep advocaten die heeft meegedaan aan het onderzoek op die kenmerken representatief voor alle advocaten in Nederland. In **bijlage A** is een overzicht van de respons naar verschillende achtergrondkenmerken en de weging opgenomen.

Samenvatting (1)

- **Rechtsbijstand.** Toevoegingszaken worden het *minst* gedaan door advocaten werkzaam bij kantoren van 65 advocaten of meer, gevolgd door advocaten werkzaam bij kantoren van 17 tot 64 advocaten. Hetzelfde geldt voor het verlenen van gratis rechtsbijstand aan natuurlijke personen (*pro deo*) en rechtsbijstand tegen gereduceerd tarief aan natuurlijke personen. Gratis rechtsbijstand aan *bedrijven* (*pro bono*) en rechtsbijstand tegen gereduceerd tarief aan *bedrijven* worden daarentegen juist het vaakst verleend door advocaten werkzaam bij kantoren met 65 of meer advocaten, gevolgd door de kantoren met 17 tot 64 advocaten.
- **Nevenactiviteiten.** Zeven op de tien advocaten voeren minimaal één nevenactiviteit uit of zetten zijn of haar advocatenkennis in (69%). Het schrijven van wetenschappelijke artikelen en deelname aan werkgroepen worden (van de vooraf beschreven antwoorden) het meest genoemd. Tussen de verschillende kantoorgroottes zijn er nauwelijks verschillen in het aantal advocaten dat nevenactiviteiten uitvoert.
- **Detachering.** In totaal geeft een op zeven advocaten (14%) aan dat er bij zijn of haar kantoor advocaat-stagiairs gedetacheerd worden bij toevoegingskantoren, dit gebeurt voornamelijk bij kantoren met 65 advocaten of meer. Advocatenkantoren detacheren in *mindere mate* advocaat-medewerkers (4%), ondersteunend personeel (3%) en paralegals (2%).
- **Samenwerking met toevoegingskantoren.** Twee op de tien advocaten (22%) werkten in 2022 *zelf* op één of meerdere manieren samen met toevoegingskantoren. Verder geeft 37 procent van de advocaten aan dat *zijn kantoor* samenwerkt met toevoegingskantoren. De meest genoemde manieren van samenwerking zijn: kennis delen en intervisiebijeenkomsten.

Samenvatting (2)

- **Samenwerking met maatschappelijke organisaties.** Bijna de helft van de advocaten (44%) werkte *zelf* (in hoedanigheid van advocaat) op een of meerdere manieren samen met maatschappelijke organisaties (bijv. met een sportclub in de buurt). Dit doen zij bijvoorbeeld met goede doelen (13%) of met scholen (11%). Daarnaast zegt 56 procent van de advocaten dat *zijn kantoor* samenwerkt met een of meerdere maatschappelijke organisaties.
- **Stageplaatsen.** Door advocaten (en/of hun kantoren) worden het *vaakst* stageplaatsen aangeboden aan universitaire studenten, en het *minst vaak* aan mbo-studenten. Stageplaatsen komen bij *alle* kantoorgrootten voor. Hoe *groter* het kantoor, hoe vaker advocaten aangeven dat het kantoor waarvoor ze werken stageplaatsen aanbiedt aan universitaire studenten.
- **Mening over maatschappelijke bijdrage van advocaten.**
 - Met de stelling ‘Het invoeren door de overheid van een verplichte maatschappelijke bijdrage voor advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijk is een goede zaak’ zijn vier op tien advocaten (39%) het eens. Een bijna even groot deel (43%) is het oneens met de stelling.
 - Meer dan de helft van de advocaten (58%) wil *niet* dat de financiering van de sociale advocatuur bij kantoren zonder toevoegingspraktijk komt te liggen. Een kwart (25%) is hier *wel* voorstander van. De overige advocaten zijn ‘neutraal’, of weten het niet.
 - Ongeveer de helft (47%) van de advocaten is van mening dat er *te weinig* samenwerking is tussen commerciële en sociale advocatenkantoren. De overige advocaten zijn het oneens (16%), hebben een neutrale mening (29%), of weten het niet.

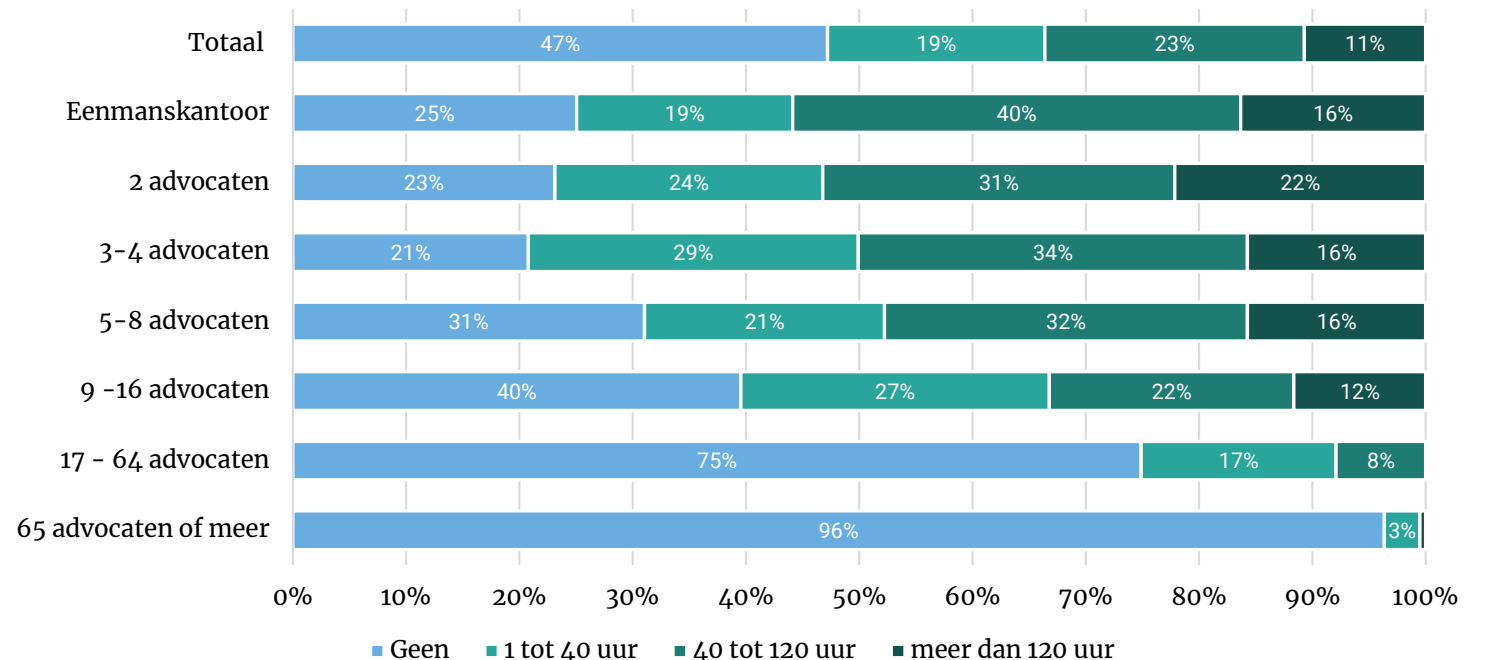

**1.
Toevoeging, pro deo, pro
bono en rechtsbijstand
tegen gereduceerd tarief**

Toevoegingszaken

- Ruim de helft van de advocaten die deelnamen aan het onderzoek (53%) besteedde het afgelopen jaar tijd aan toevoegingszaken. Bijna een kwart (23%) besteedde hier gemiddeld tussen 40 en 120 uur per maand aan.
- Vooral advocaten werkzaam bij advocatenkantoren met *minder* dan 17 advocaten besteedden tijd aan toevoegingszaken. Binnen deze groep besteedt tussen 12 en 22% *meer* dan 120 uur per maand aan deze zaken.

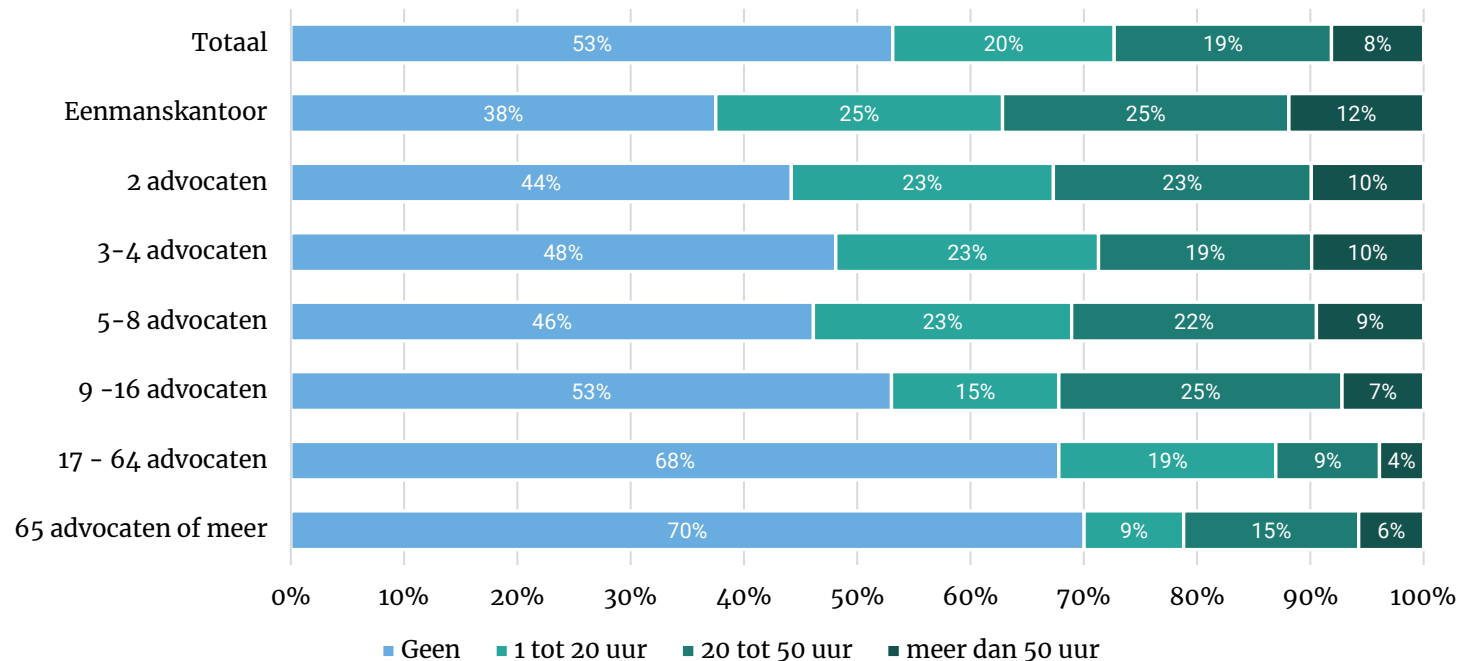
Figuur 1. Toevoegingszaken: Hoeveel uur (gemiddeld per maand) besteedde u hieraan in (2022)?
Basis: advocaten in Nederland

Gratis rechtsbijstand aan natuurlijke personen (pro deo)

- Bijna de helft (47%) van de advocaten besteedde het afgelopen jaar tijd aan gratis rechtsbijstand aan natuurlijke personen (pro deo).
- 8 procent besteedde hier *meer* dan 50 uur aan in het afgelopen jaar.
- Advocaten werkzaam bij kantoren met *meer* dan 17 advocaten besteedden naar verhouding *minder* tijd aan pro deo rechtsbijstand dan advocaten werkzaam bij kantoren met *minder* dan 17 advocaten.
- Drie op de tien advocaten van kantoren met 17 of *meer* advocaten besteedden tijd aan pro deo zaken

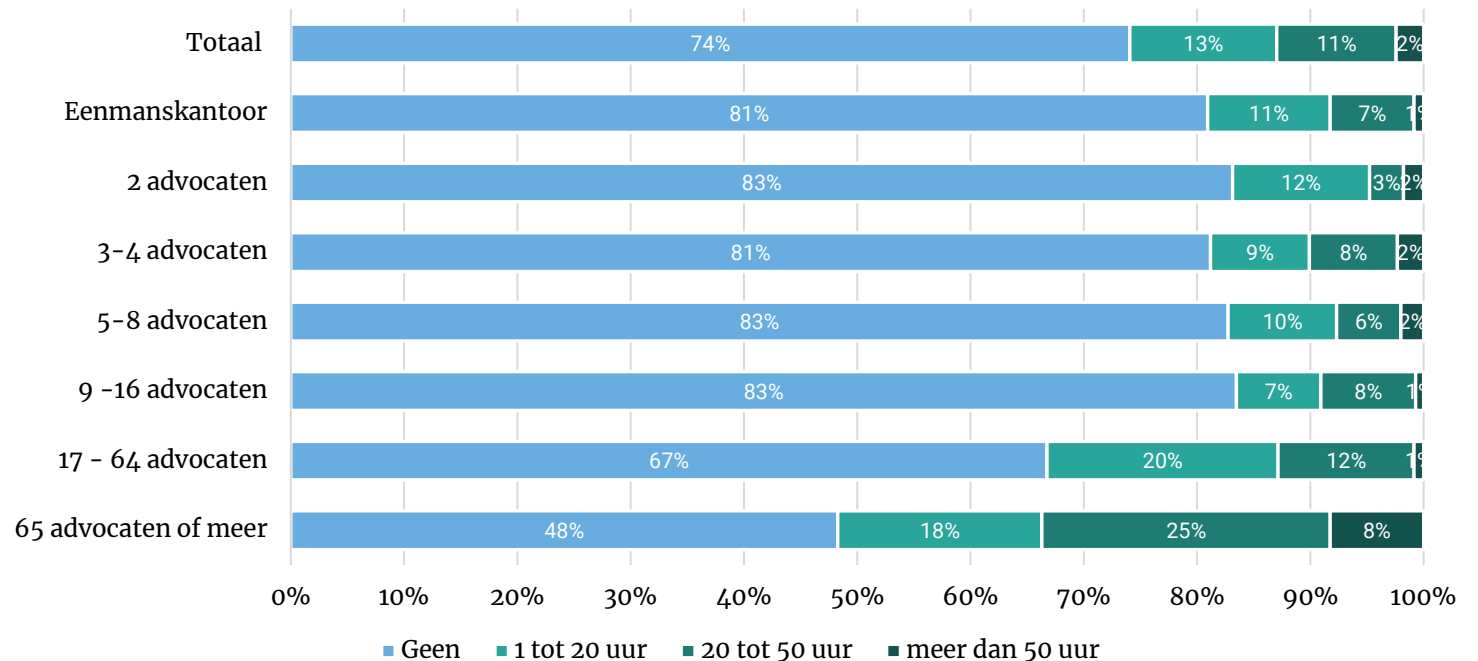
Figuur 2. Gratis rechtsbijstand aan personen; pro deo: Hoeveel uur (in totaal) besteedde u hieraan in 2022?
Basis: advocaten in Nederland

Gratis rechtsbijstand aan startups, het mkb, ngo's (pro bono)

- Een kwart (26%) van de advocaten verleende in het afgelopen jaar gratis rechtsbijstand aan bedrijven (pro bono).
- Advocaten werkzaam bij kantoren met *meer* dan 17 advocaten verleenden *vaker* gratis rechtsbijstand aan bedrijven (pro bono) dan advocaten werkzaam bij kleinere kantoren.
- 8% van de advocaten werkzaam bij kantoren van 65 advocaten of meer besteedde *meer* dan 50 uur aan pro bono rechtsbijstand in 2022.

Figuur 3. Gratis rechtsbijstand aan bedrijven; pro bono: Hoeveel uur (in totaal) besteedde u hieraan in 2022?
Basis: advocaten in Nederland

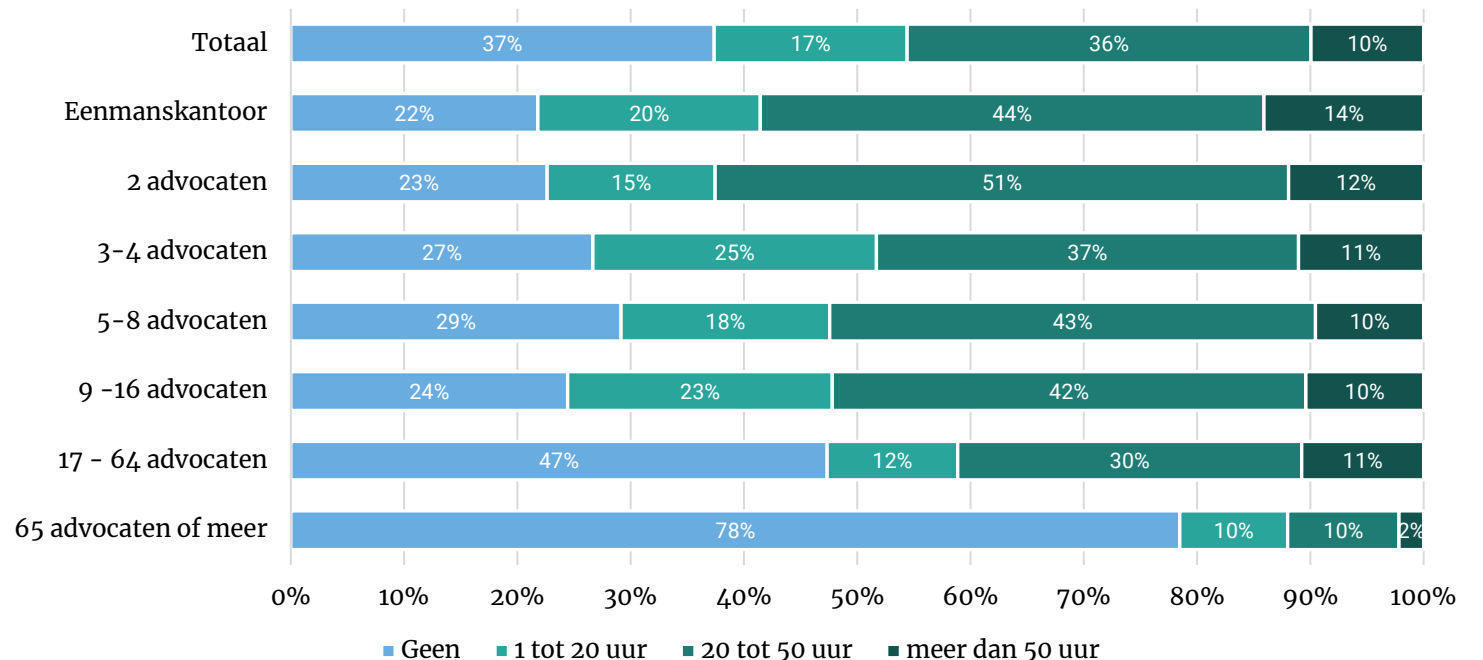

Rechtsbijstand tegen gereduceerd tarief aan natuurlijke personen

- Meer dan zes op de tien advocaten (63%) verleenden in het afgelopen jaar rechtsbijstand tegen gereduceerd tarief aan natuurlijke personen.
- Advocaten werkzaam bij kantoren met 65 advocaten of meer verleenden het *minst vaak* deze vorm van rechtsbijstand (22%).
- Ook advocaten werkzaam bij kantoren met 17 tot 64 advocaten besteedden het afgelopen jaar *minder* tijd aan rechtsbijstand tegen gereduceerd tarief (53%) aan natuurlijke personen in vergelijking tot advocaten werkzaam bij kleinere kantoren. Het deel dat hier in 2022 *meer* dan 50 uur aan besteedde is wel *vergelijkbaar* met de kleinere kantoren.

Figuur 4. Rechtsbijstand voor gereduceerd tarief aan personen: Hoeveel uur (in totaal) besteedde u hieraan in 2022?

Basis: advocaten in Nederland

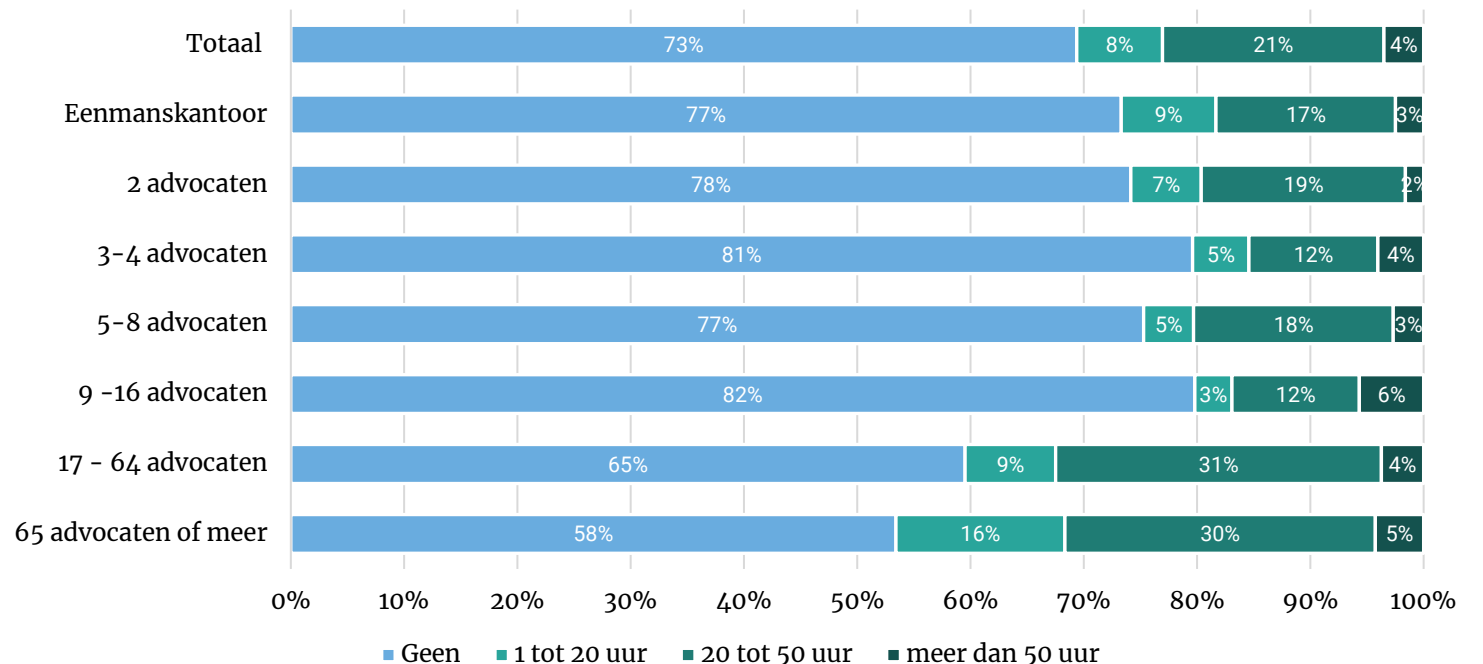

Rechtsbijstand tegen gereduceerd tarief aan startups, het mkb, ngo's

- Ruim een kwart (27%) van de advocaten besteedde het afgelopen jaar tijd aan rechtsbijstand tegen gereduceerd tarief. Het overgrote deel besteedde hier 20 tot 50 uur aan in het afgelopen jaar.
- Advocaten werkzaam bij kantoren met 17 advocaten of meer verleenden deze vorm van rechtsbijstand *vaker* dan advocaten bij kleinere kantoren. Dit deden zij met name tussen de 20 en 50 uur in 2022.

Figuur 5. Rechtsbijstand voor gereduceerd tarief aan bedrijven: Hoeveel uur (in totaal) besteedde u hieraan in 2022?

Basis: advocaten in Nederland

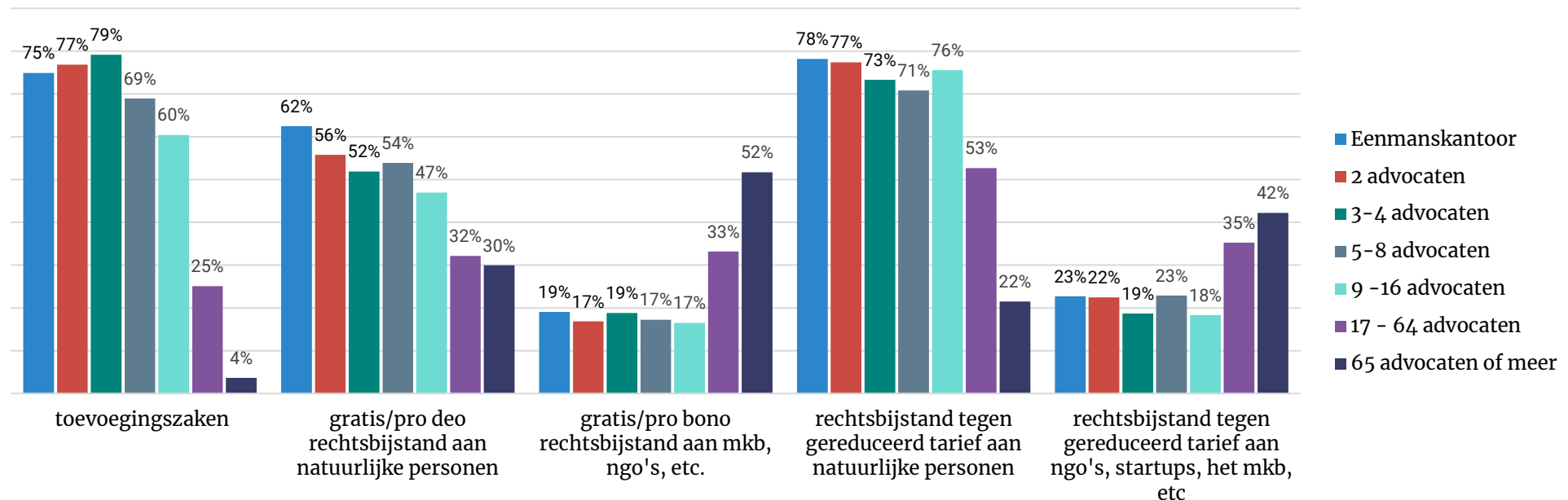

Overzicht advocatuur

- Toevoegingszaken worden het *minst* gedaan door advocaten werkzaam bij kantoren van 65 advocaten of meer, gevolgd door advocaten werkzaam bij kantoren van 17 tot 64 advocaten. Hetzelfde geldt voor het verlenen van gratis rechtsbijstand aan *natuurlijke personen* (pro deo) en rechtsbijstand tegen een gereduceerd tarief aan *natuurlijke personen*.
- Gratis rechtsbijstand aan *bedrijven* (pro bono) en rechtsbijstand tegen gereduceerd tarief aan *bedrijven* wordt *het vaakst* verleend door advocaten werkzaam bij kantoren met 65 of meer advocaten, gevolgd door de kantoren met 17 tot 64 advocaten.

Figuur 6. Percentage advocaten dat in 2022 verschillende vormen van rechtsbijstand verleende (% 'ja')

Basis: advocaten in Nederland

Hoofdstuk

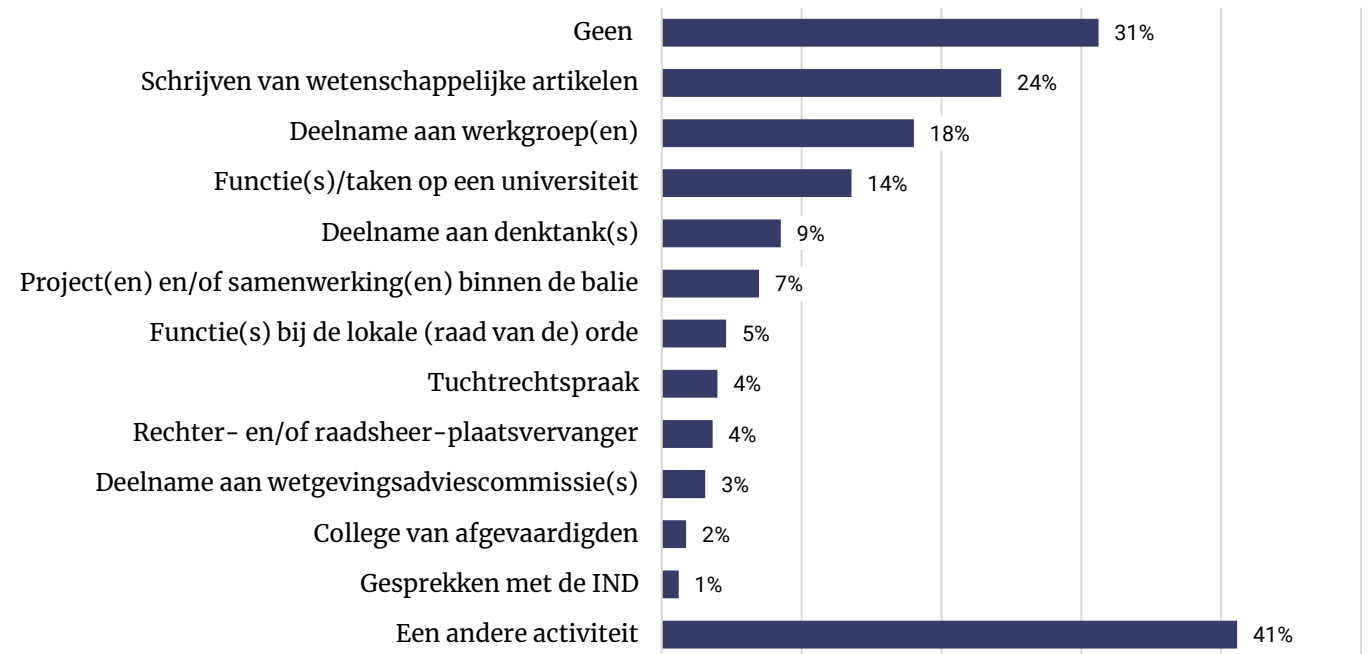
2. Maatschappelijke nevenactiviteiten

Nevenactiviteiten en inzetten advocatenkennis

- Zeven op de tien advocaten voeren minimaal één nevenactiviteit uit of zetten hun advocatenkennis in (69%). Het schrijven van wetenschappelijke artikelen en deelname aan werkgroepen worden (van de vooraf beschreven antwoorden) het meest genoemd.
- 41 procent van de advocaten voert een andere nevenactiviteit uit, dit zijn onder andere:
 - *Activiteiten op het gebied van advisering (o.a. aan verenigingen en stichtingen, begeleiding van studenten of jonge advocaten)*
 - *Vrijwilligersactiviteiten bij een breed scala aan organisaties (o.a. bij patiëntenverenigingen, rechtswinkel, buurtbemiddeling)*
 - *Voorzitterschap van verschillende commissies/raden;*
 - *Toezichthoudende functies.*

Figuur 7. Voert u een van onderstaande nevenactiviteiten uit/zet u uw advocatenkennis op een van onderstaande manieren in?

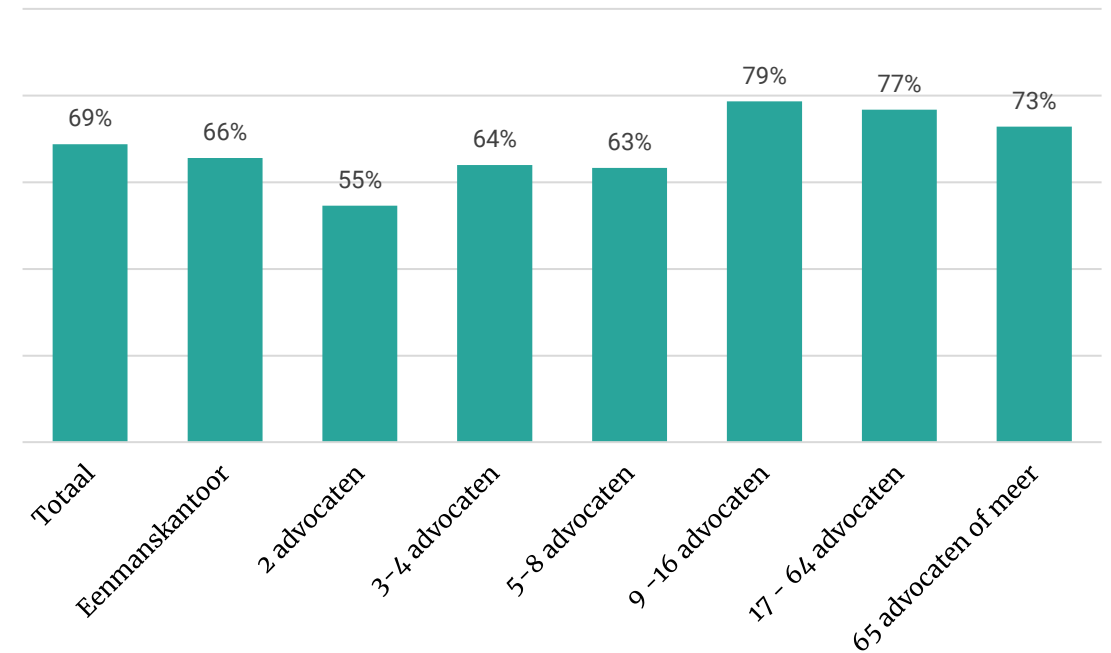
Basis: advocaten in Nederland

Nevenactiviteiten en inzetten advocatenkennis

- Tussen de verschillende kantoorgroottes zit *nauwelijks* verschil in het aantal advocaten dat nevenactiviteiten uitvoert.
- Advocaten bij een kantoor met twee advocaten voeren *minder vaak* een nevenactiviteit uit (55%) dan advocaten die werken bij kantoren met meer dan negen advocaten (73%-79%). Hetzelfde geldt voor advocaten bij kantoren bestaande uit 5 tot 8 advocaten.

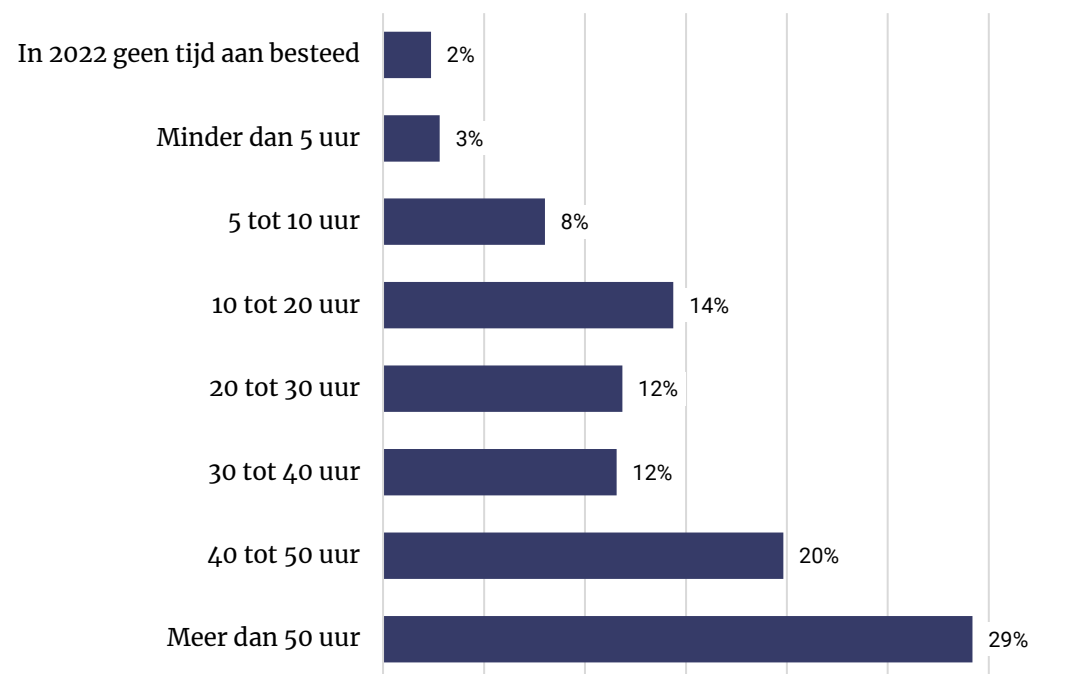
Figuur 7b. Aantal advocaten dat minimaal één nevenactiviteit uitvoert
Basis: advocaten in Nederland

Nevenactiviteiten en inzetten advocatenkennis

- Drie op de tien (29%) advocaten die nevenactiviteiten uitvoeren, besteedden hier in 2022 *meer* dan 50 uur aan.
- Hierin zijn geen verschillen tussen advocaten werkzaam bij kantoren van verschillende groottes.

Figuur 8. Nevenactiviteiten: Hoeveel uur (in totaal) besteedde u hieraan in 2022?
Basis: advocaten die nevenactiviteiten uitvoeren

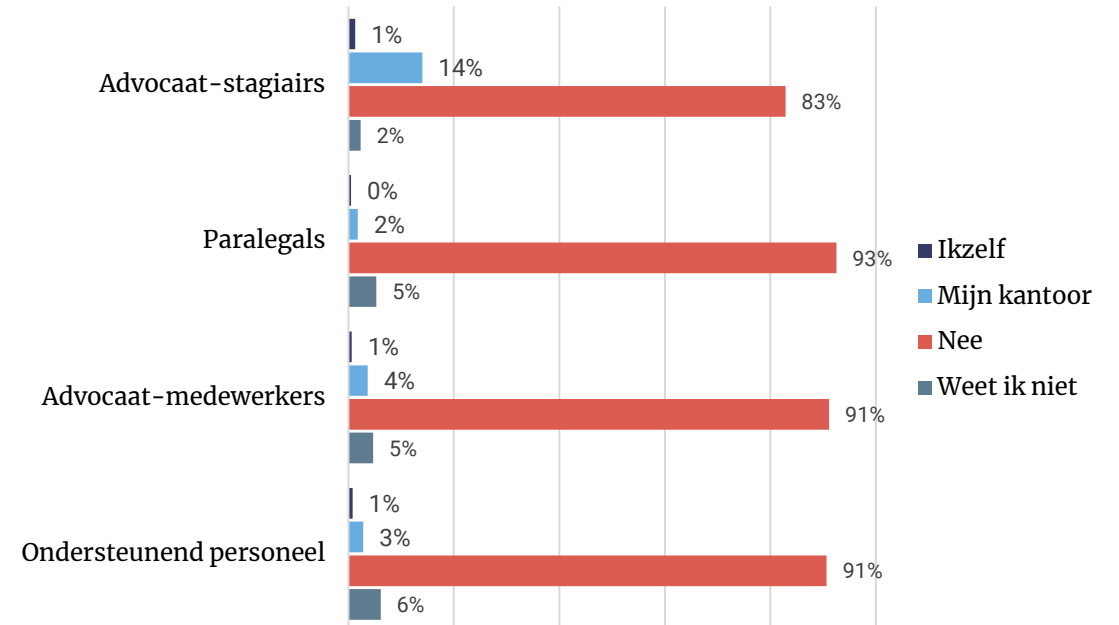
3. Detachering van personeelsleden bij toevoegingskantoren

Detachering

- Een op zeven advocaten (14%) geeft aan dat *zijn kantoor* advocaat-stagiairs detacheert bij toevoegingskantoren.
- *In mindere mate* worden door advocatenkantoren advocaat-medewerkers (4%), ondersteunend personeel (3%) en paralegals (2%) gedetacheerd.

Figuur 9. Detacheert u of uw kantoor advocaat-stagiairs, paralegals, advocaat-medewerkers of ondersteunend personeel bij toevoegingskantoren?

Categorie 'niet van toepassing' geëxcludeerd

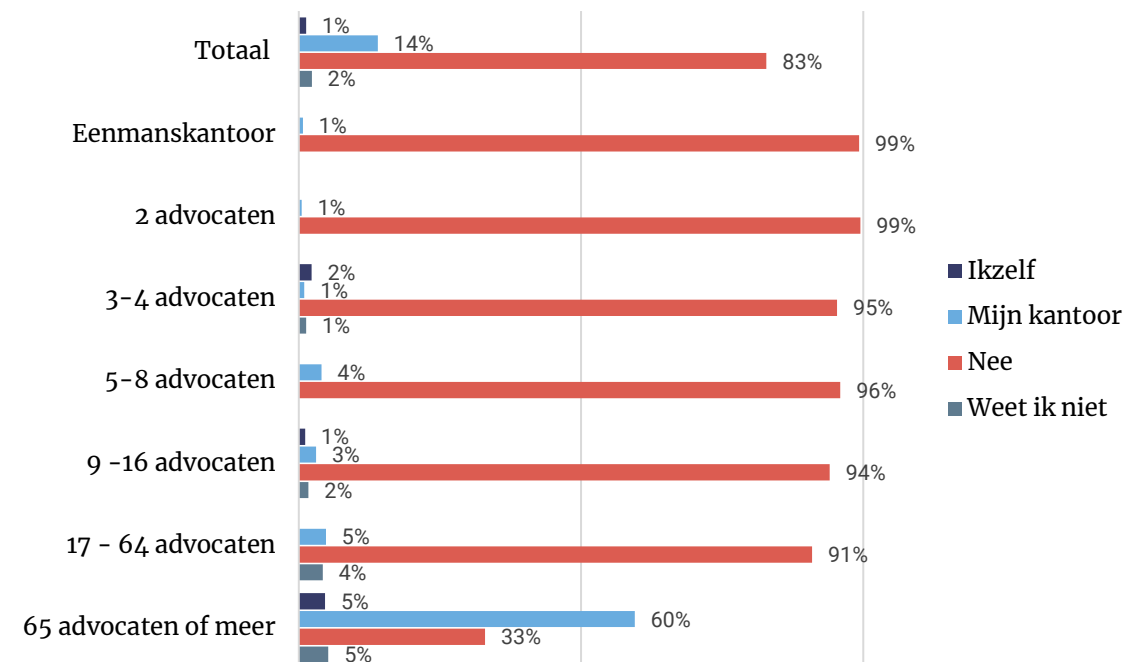

Detachering van advocaat-stagiairs

- Meer dan acht op de tien (83%) advocaten geven aan dat het *niet* voorkomt dat zij *zelf* of *hun kantoor* advocaat-stagiairs detacheert bij toevoegingskantoren.
- Detachering van advocaat-stagiairs komt *met name* voor bij de *grootste* advocatenkantoren (65 of meer advocaten). Meer dan de helft (55%) van de advocaten die bij een *groot* kantoor werkt, geeft aan dat *hun kantoor* aan detachering van advocaat-stagiairs doet. Dit percentage is *hoger* dan bij kleinere kantoren.

Figuur 10. Detacheert u of uw kantoor advocaat-stagiairs bij toevoegingskantoren? (uitgesplitst naar kantoorgrootte)

Categorie 'niet van toepassing' geëxcludeerd.

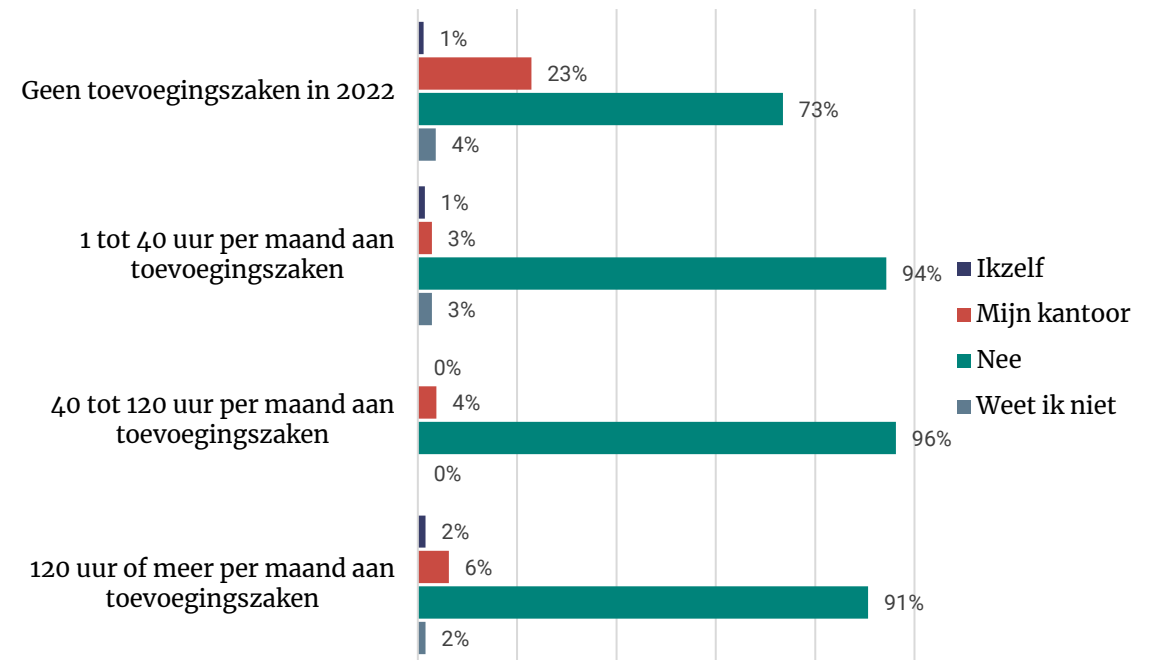
*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Detachering van advocaat-stagiairs

- Bijna een kwart van de advocaten (23%) die in 2022 *géén* *toevoegingszaken* deed, geeft aan dat zijn kantoor advocaat-stagiairs *detacheert* bij toevoegingskantoren.
- De advocaten die zelf *wel* *toevoegingszaken* deden (en dus bij kantoren werken die op toevoegingsbasis werken) geven significant *minder vaak* aan dat hun kantoor advocaat-stagiairs *detacheert* (bij collega-toevoegingskantoren).

Figuur 11. Detacheert u of uw kantoor advocaat-stagiairs bij toevoegingskantoren? (uitgesplitst naar het uitvoeren van toevoegingszaken)
Categorie 'niet van toepassing' geëxcludeerd.

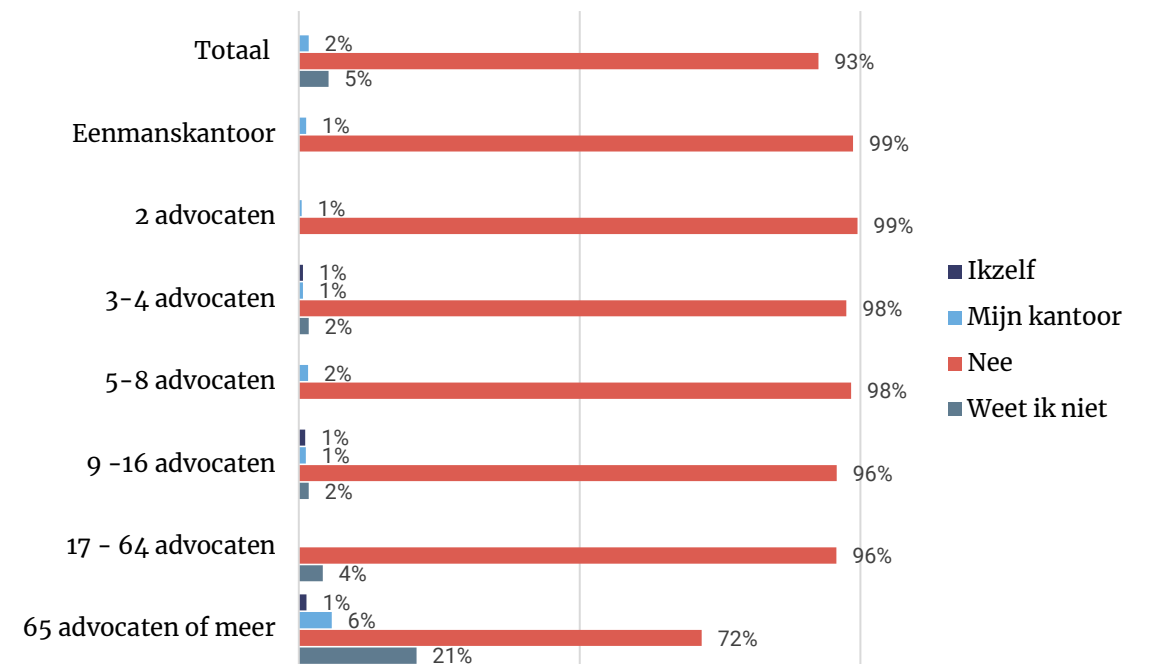

Detachering van paralegals

- 2% van de advocaten geeft aan dat *paralegals* door het kantoor waar ze werken wel eens *gedetacheerd* worden bij toevoegingskantoren.
- Bij de grootste kantoren (65 of meer advocaten) gebeurt dit *vaker* dan bij kleinere kantoren (6% van de advocaten zegt dat paralegals gedetacheerd worden), maar het verschil is *niet* statistisch significant in vergelijking met de kleinere kantoren.

Figuur 12. Detacheert u of uw kantoor paralegals bij toevoegingskantoren? (uitgesplitst naar kantoorgrootte)

Categorie 'niet van toepassing' geëxcludeerd.

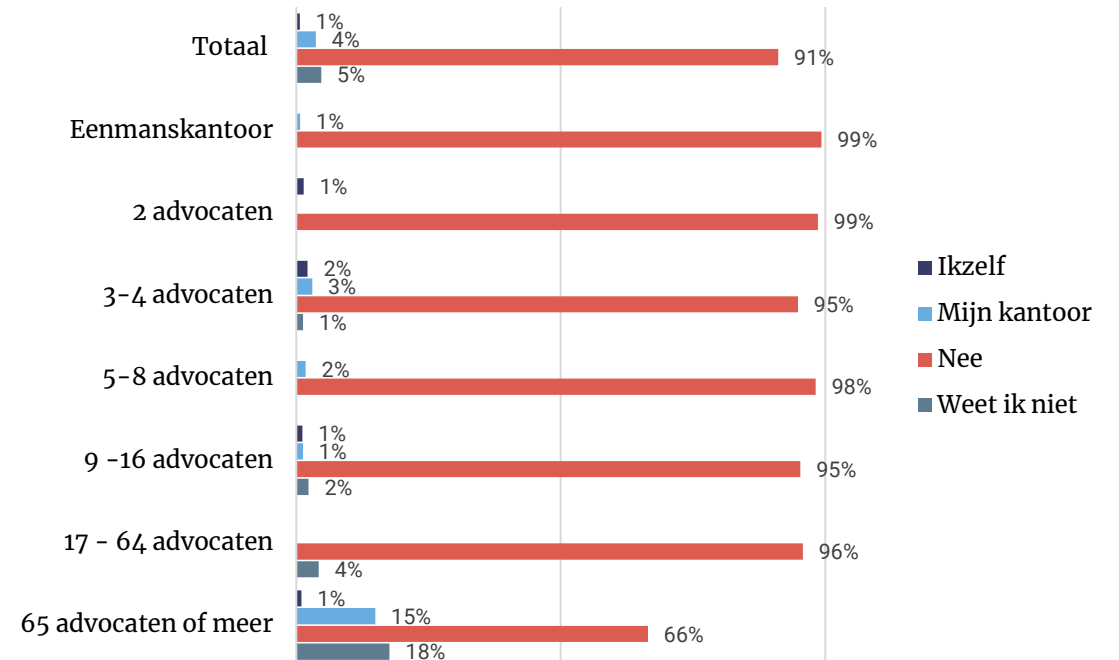
*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Detachering van advocaat-medewerkers

- De meeste advocaten (91%) geven aan dat het *niet* voorkomt dat zij zelf of hun kantoor advocaat medewerkers detacheert bij toevoegingskantoren, of ze weten het niet (5%).
- Een op zeven advocaten (15%), die werken bij een advocatenkantoor met 65 advocaten of meer, geeft aan dat bij zijn of haar kantoor advocaat-medewerkers *wel eens* gedetacheerd worden bij toevoegingskantoren. Dit is *meer* dan bij kantoren met *minder* advocaten.
- Bij de *kleinere* kantoren geeft maximaal 3 procent van de advocaten aan dat advocaat-medewerkers door hun kantoor *wel eens* gedetacheerd worden.

Figuur 13. Detacheert u of uw kantoor advocaat-medewerkers bij toevoegingskantoren? (uitgesplitst naar kantoorgrootte)
Categorie 'niet van toepassing' geëxcludeerd.

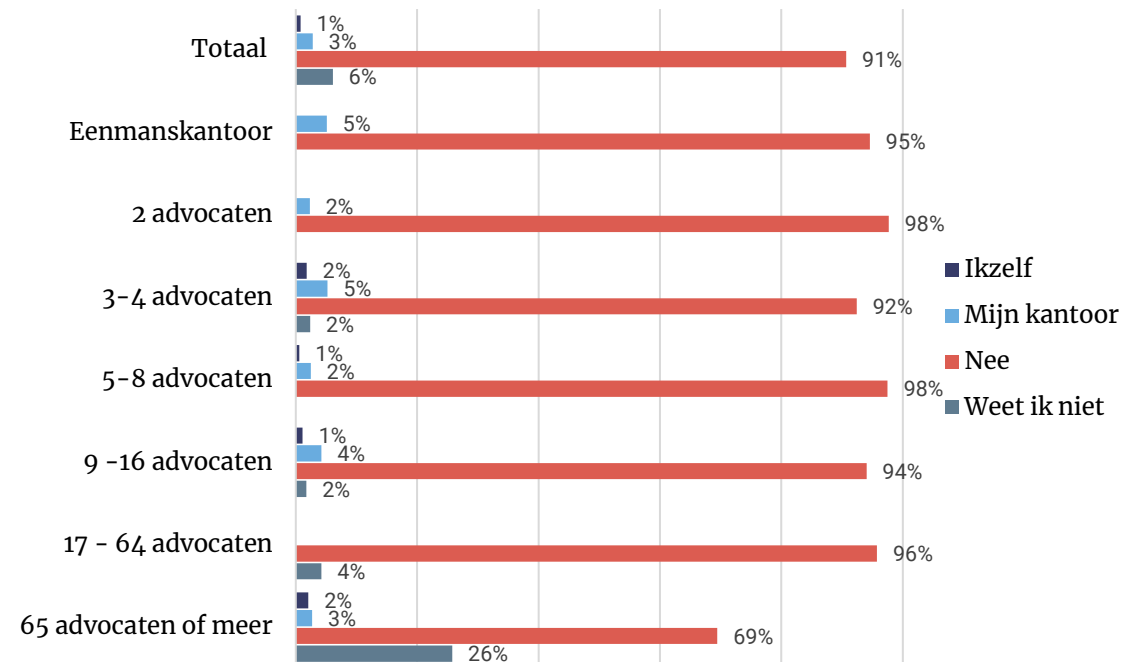
*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Detachering van ondersteunend personeel

- Een klein percentage van de advocaten (3%) geeft aan dat het voorkomt dat *ondersteunend personeel* door zijn of haar kantoor gedetacheerd wordt bij toevoegingskantoren. Eén procent geeft aan dat hij of zij hier *zelf verantwoordelijk* voor is.
- Er zijn *geen* verschillen tussen kantoren van verschillende groottes.

Figuur 14. Detacheert u of uw kantoor ondersteunend personeel bij toevoegingskantoren? (uitgesplitst naar kantoor grootte)
Categorie 'niet van toepassing' geëxcludeerd.

*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

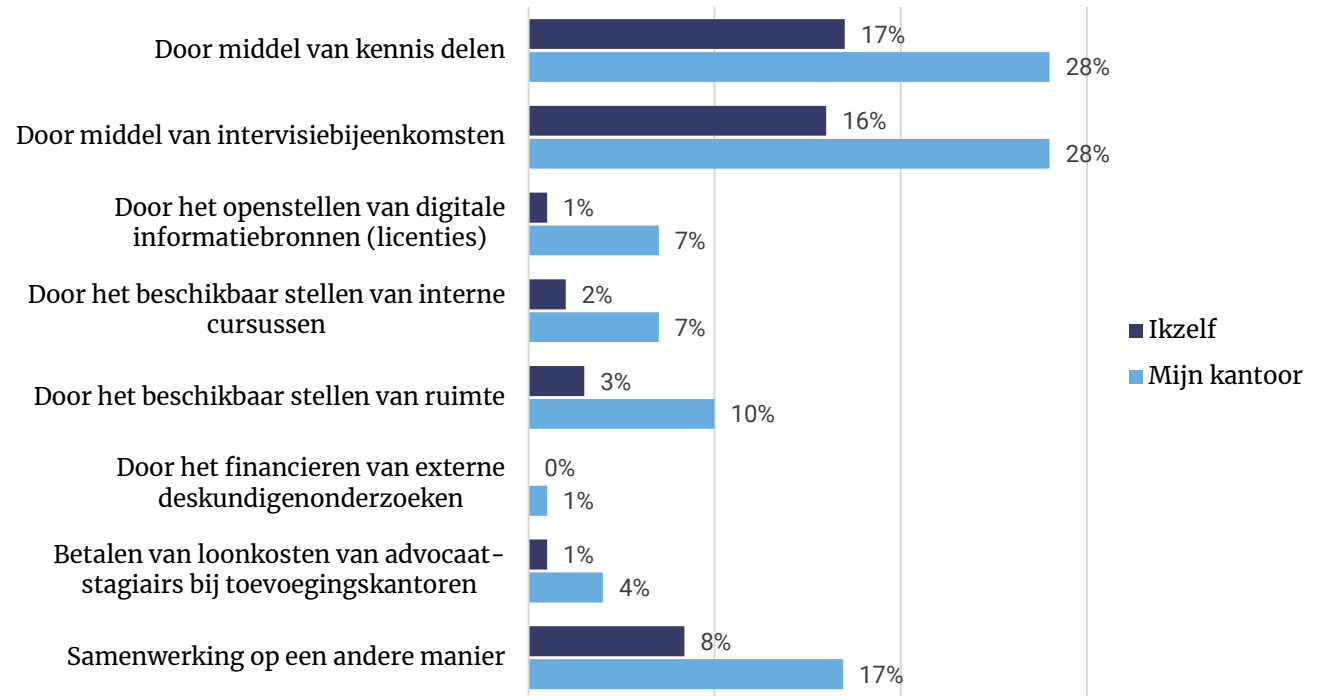

4. Samenwerking met toevoegingskantoren

Samenwerking met toevoegingskantoren

- Een derde van de advocaten (35%) werkte *zelf* in 2022 op een of meerdere manieren samen met toevoegingskantoren. Verder geeft meer dan een derde (38%) van de advocaten aan dat *zijn kantoor* in 2022 samenwerkte met toevoegingskantoren.
- De meest genoemde manieren van samenwerking met toevoegingskantoren zijn: kennis delen en intervisiebijeenkomsten. Ongeveer een op de zes advocaten geeft aan dat ze *zelf* bij deze activiteiten betrokken zijn en bijna een derde geeft aan dat *hun kantoor* aan deze activiteiten doet.
- Onder ‘*samenwerking op een andere manier*’ wordt onder andere genoemd:
 - *Intercollegiaal overleg, overleg over zaken;*
 - *Informeel bijeenkomen en ondersteunen;*
 - *Doorverwijzen.*

Figuur 15a. Werkte u of uw kantoor in de afgelopen 12 maanden (2022) samen met één of meerdere toevoegingskantoren? Basis: advocaten in Nederland

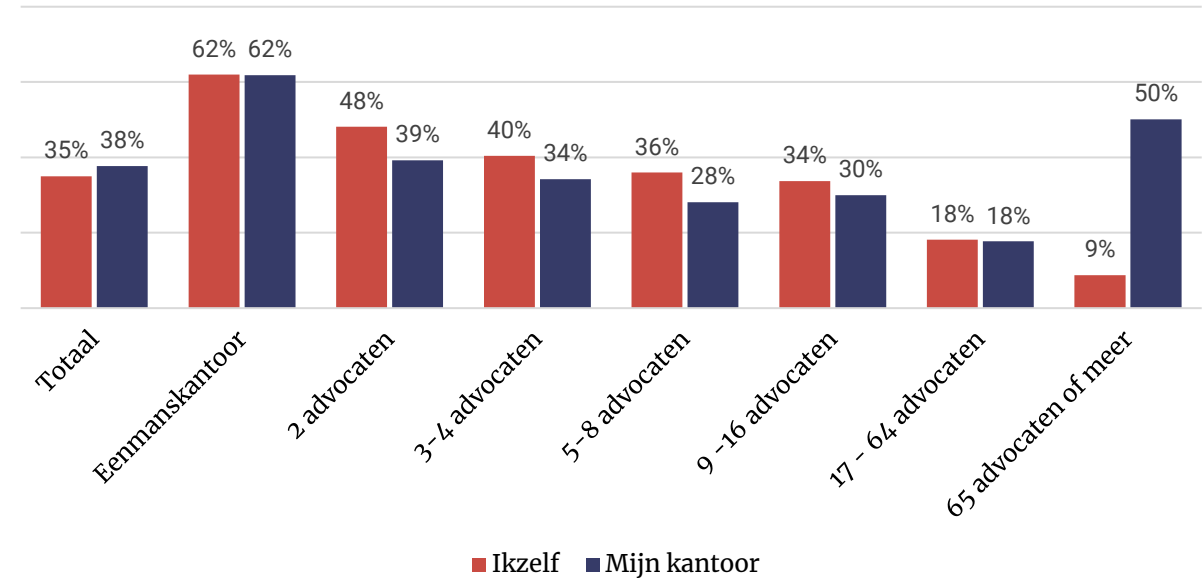

Samenwerking met toevoegingskantoren

- Bij kleinere kantoren wordt vaker op *persoonlijk* niveau samengewerkt met toevoegingskantoren dan bij grotere kantoren (figuur 15b).
- Bij kantoren met meer dan 65 advocaten geeft de helft (50%) van de advocaten aan dat het *kantoor* waarvoor ze werken in 2022 samenwerkte met toevoegingskantoren.

Figuur 15b. Percentage advocaten dat op een of meerdere manieren in 2022 zelf samenwerkte met toevoegingskantoren, en het percentage advocaten dat aangeeft dat het kantoor waarvoor hij werkt, in 2022 samenwerkte met toevoegingskantoren (uitgesplitst naar kantoor grootte)

**naast de antwoorden 'ikzelf' en 'mijn kantoor' konden advocaten kiezen 'nee' of 'weet ik niet'*

**bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'*

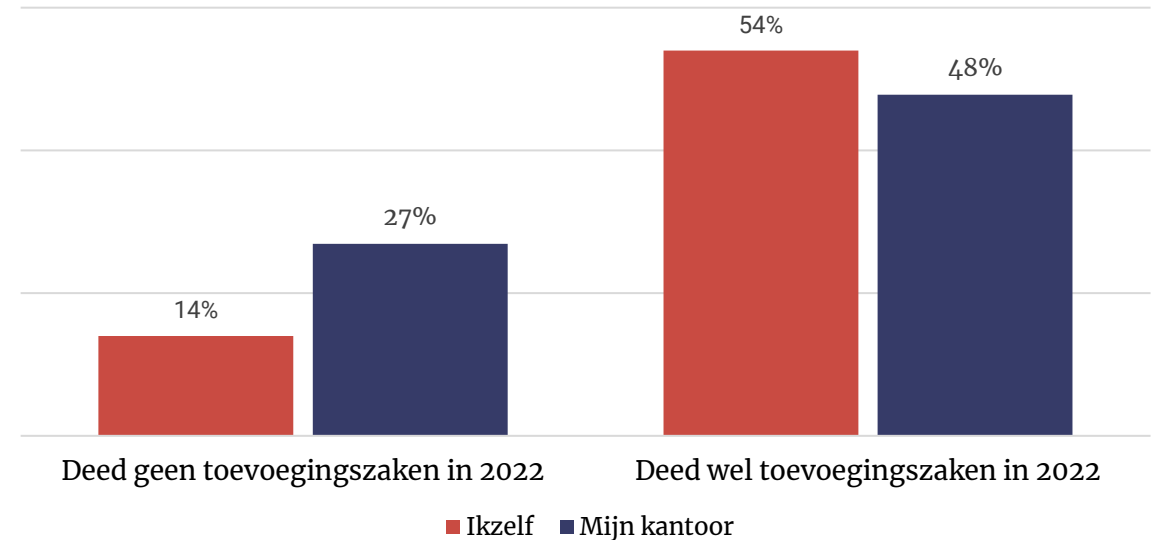

Samenwerking met toevoegingskantoren

- Iets meer dan een kwart (27%) van de advocaten die in 2022 geen toevoegingszaken deed, geeft aan dat zijn *kantoor* samenwerkte met toevoegingskantoren. Van de advocaten die in 2022 wel toevoegingszaken deden is dit bijna de helft (48%).
- Op *persoonlijk* niveau werkte 14 procent van de advocaten die geen toevoegingszaken deed op een of meerdere manieren samen met toevoegingskantoren. Meer dan de helft (54%) van de advocaten die wel toevoegingszaken deden werkte op persoonlijk niveau met andere toevoegingskantoren samen.

Figuur 15c. Percentage advocaten dat op een of meerdere manieren in 2022 zelf samenwerkte met toevoegingskantoren, en het percentage advocaten dat aangeeft dat het kantoor waarvoor hij werkt, in 2022 samenwerkte met toevoegingskantoren (uitgesplitst naar het wel of niet doen van toevoegingszaken)

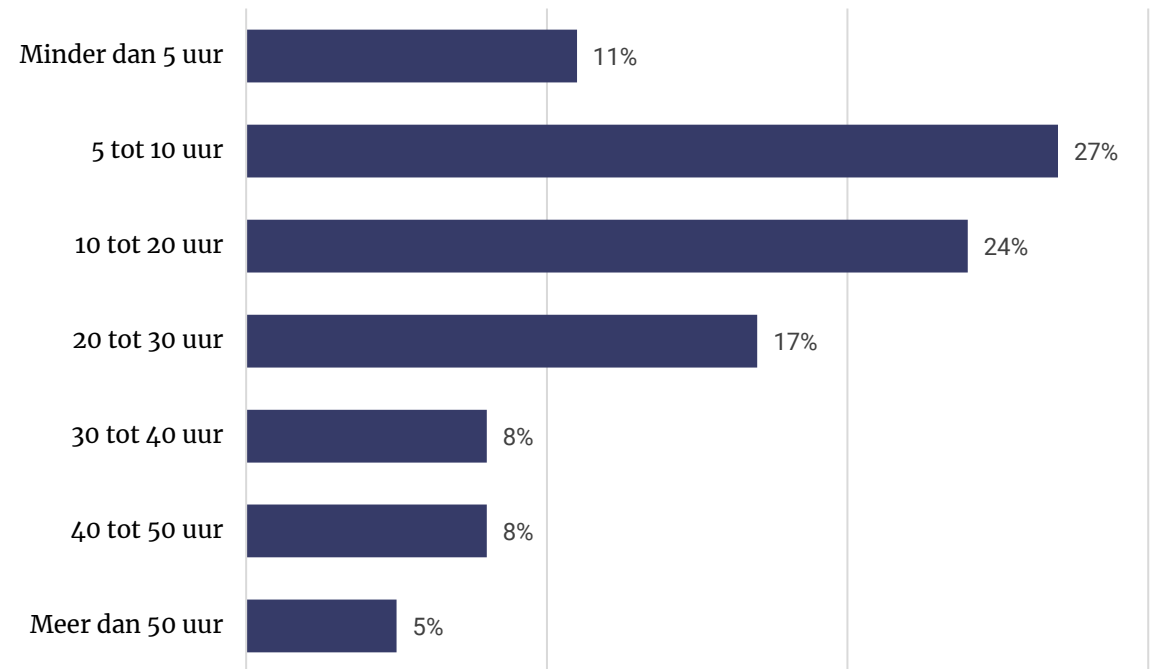
**naast de antwoorden 'ikzelf' en 'mijn kantoor' konden advocaten kiezen 'nee' of 'weet ik niet'*

Samenwerking met toevoegingskantoren

- We vroegen advocaten die *op persoonlijke titel* met toevoegingskantoren samenwerkten in het afgelopen jaar hoeveel uur zij daaraan besteedden. Ongeveer een kwart van de advocaten besteedde er 5 tot 10 uur aan (27%) en nog eens een kwart deed dit 10 tot 20 uur (24%).

Figuur 16. Samenwerking met toevoegingskantoren: Hoeveel uur besteedde u hier in het afgelopen jaar (2022) in totaal aan?

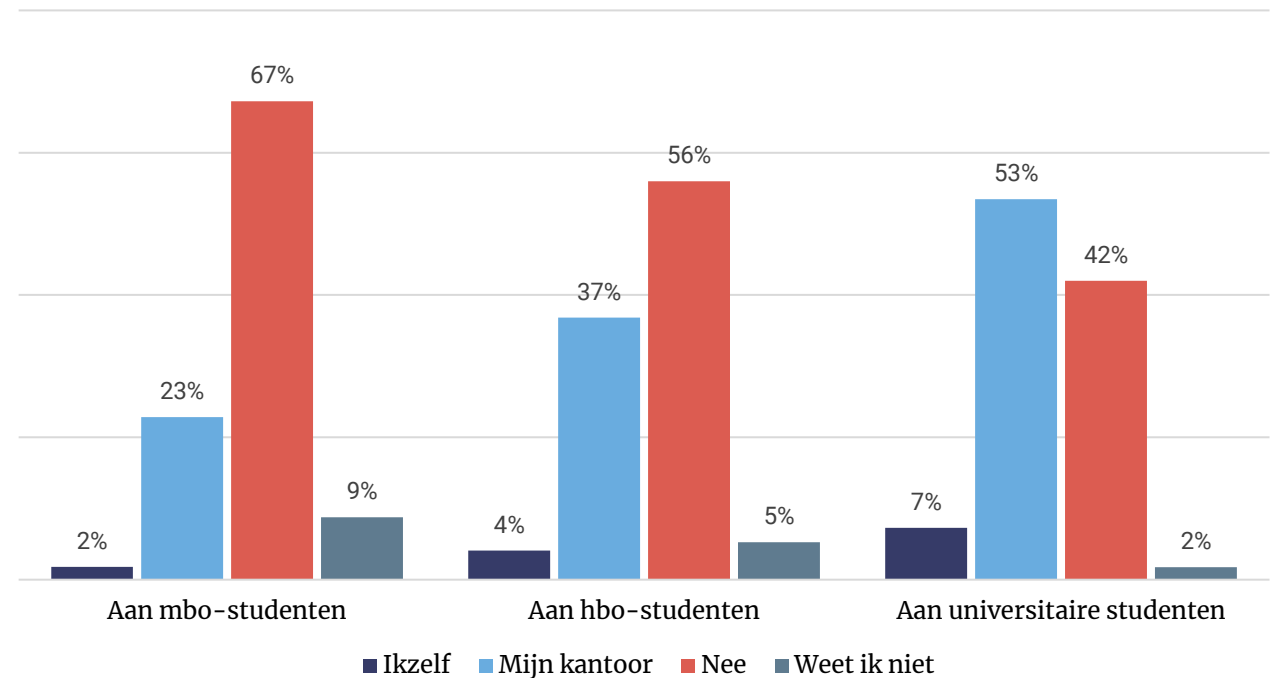
Hoofdstuk

5. Stageplaatsen

Stageplaatsen

- Door advocaten (en/of hun kantoren) worden het vaakst stageplaatsen aangeboden aan universitaire studenten, en het minst vaak aan mbo-studenten.

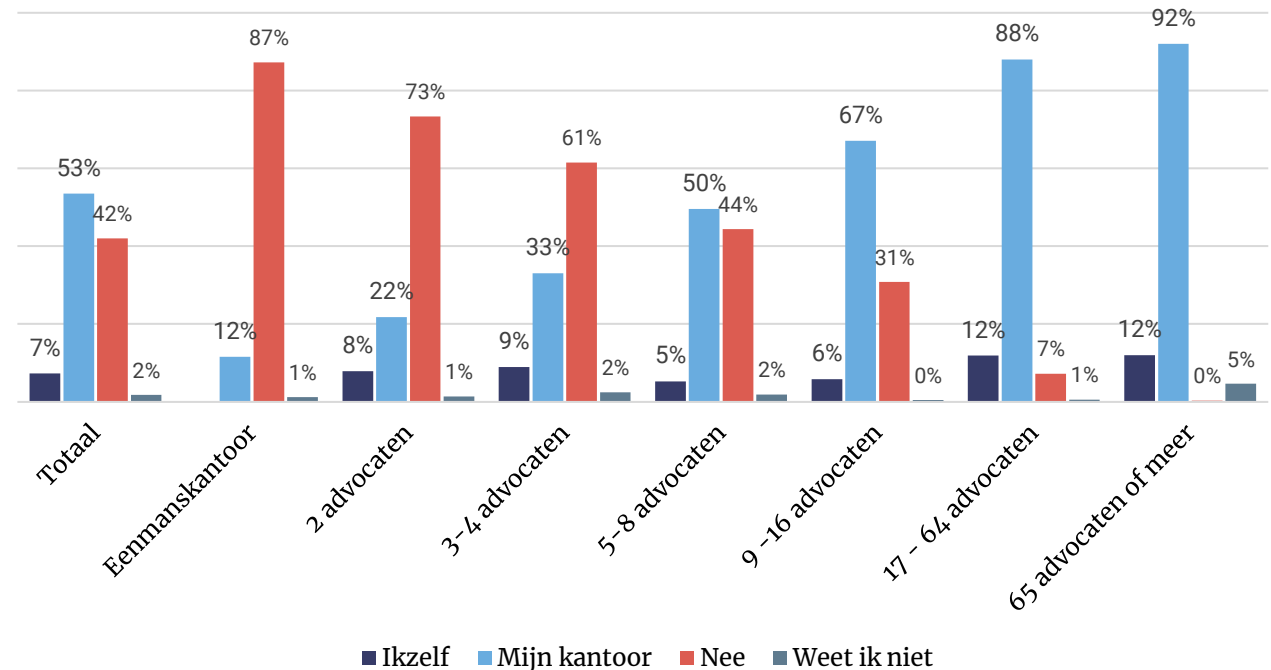
Figuur 17. Bood u, of uw kantoor, in de afgelopen 12 maanden (2022) stageplaatsen aan mbo-hbo en/of universitaire studenten? *Basis: advocaten*

Stageplaatsen voor universitaire studenten

- Bij kantoren van *alle* grootten komt het voor dat er stageplaatsen worden aangeboden aan *universitaire* studenten.
- Hoe *groter* het kantoor, hoe *vaker* advocaten aangeven dat het kantoor waarvoor ze werken stageplaatsen aanbiedt aan *universitaire* studenten.

Figuur 22. Bood u, of uw kantoor, in de afgelopen 12 maanden (2022) stageplaatsen aan universitaire studenten? Basis: advocaten in Nederland

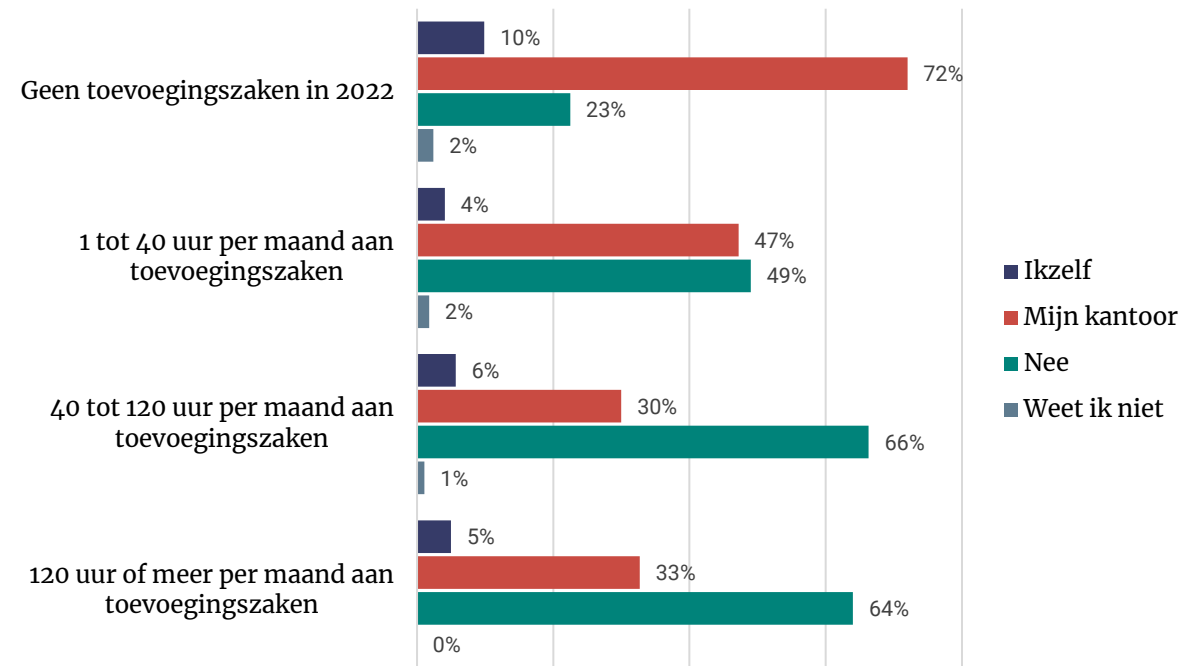
*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Stageplaatsen voor universitaire studenten

- Een groter deel van de advocaten die geen toevoegingszaken deed, geeft aan dat zijzelf en het kantoor waarvoor ze werken stageplaatsen boden aan universitaire studenten, in vergelijking tot advocaten die wel toevoegingszaken deden.
- Ruim een derde van de advocaten die 40 tot 120 uur per maand, of 120 uur per maand of meer aan toevoegingszaken besteedden, geven aan dat het kantoor waarvoor ze werken *geen* stageplaatsen biedt aan universitaire studenten.
- Dit percentage ligt hoger dan onder de advocaten die tussen de 1-40 uur aan toevoegingszaken besteden of die geen tijd aan toevoegingszaken besteden.

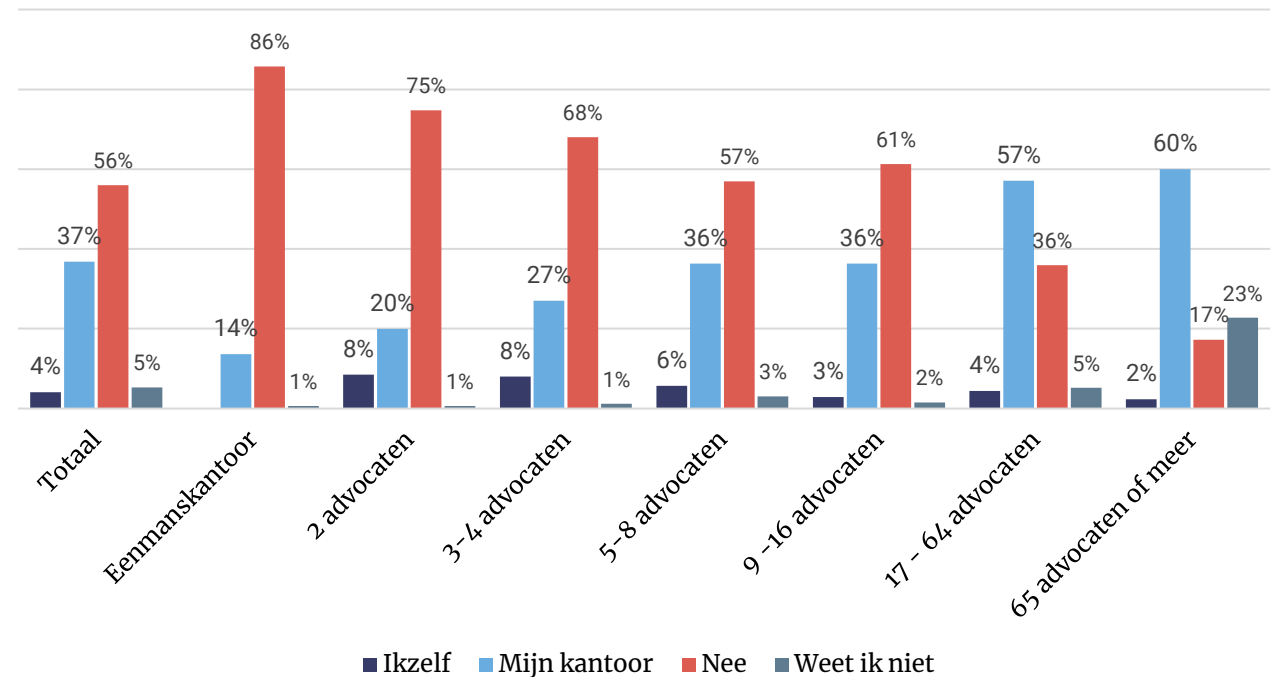
Figuur 23. Bood u, of uw kantoor, in de afgelopen 12 maanden (2022) stageplaatsen aan universitaire studenten? Basis: advocaten in Nederland

Stageplaatsen voor hbo-studenten

- Bij kantoren van *alle* grootten komt het voor dat er stageplaatsen worden aangeboden aan *hbo-studenten*.
- Hoe *groter* het kantoor, hoe *vaker* advocaten aangeven dat het kantoor waarvoor ze werken stageplaatsen aanbiedt aan *hbo-studenten*.

Figuur 20. Bood u, of uw kantoor, in de afgelopen 12 maanden (2022) stageplaatsen aan hbo-studenten? Basis: advocaten

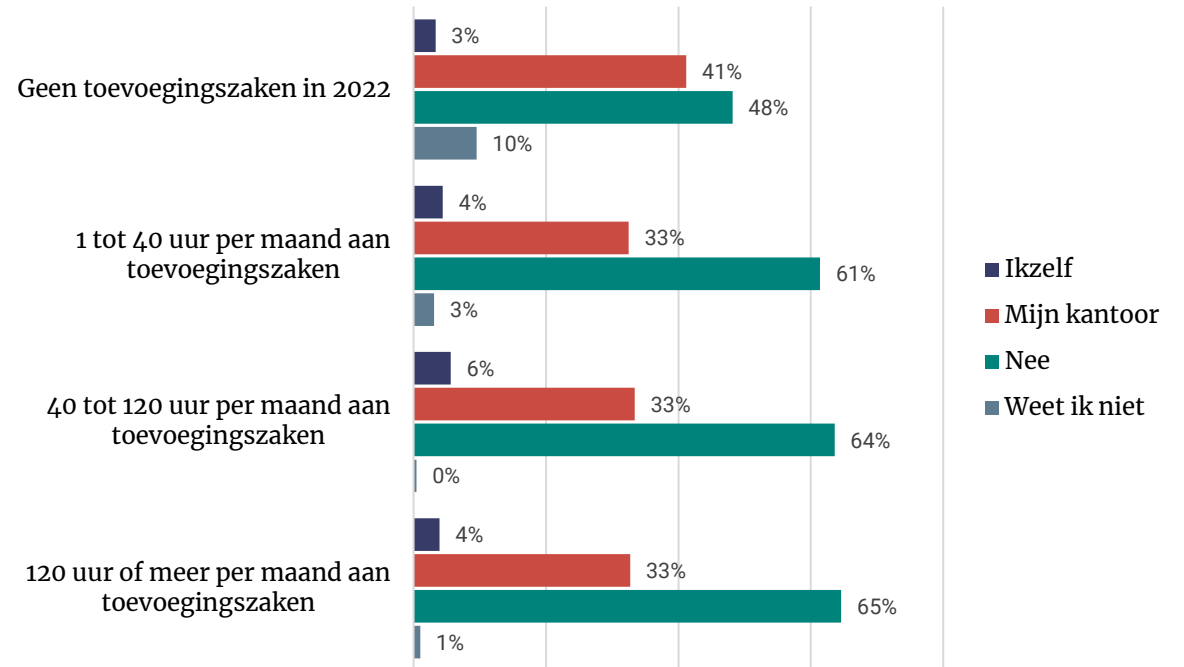
*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Stageplaatsen voor hbo-studenten

- Vier op de tien advocaten die het afgelopen jaar (2022) geen toevoegingszaken hebben gedaan (41%), geven aan dat het kantoor in de afgelopen 12 maanden stageplaatsen aan mbo-studenten aanbood.
- Dit percentage verschilt *niet* significant van de advocaten die in het afgelopen jaar wel toevoegingszaken hebben gedaan (en dus bij kantoren werken die op toevoegingsbasis werken).
- Ditzelfde beeld geldt voor de advocaten die zelf stageplaatsen aanboden aan hbo-studenten.

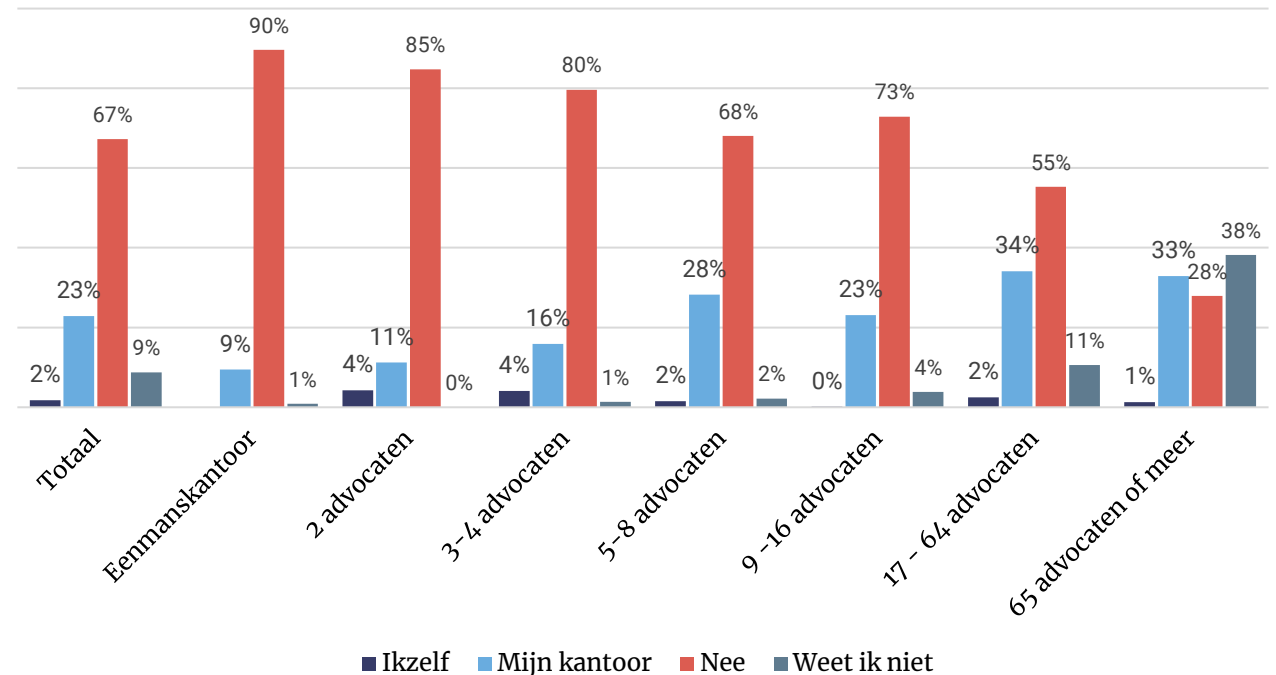
Figuur 21. Bood u, of uw kantoor, in de afgelopen 12 maanden (2022) stageplaatsen aan hbo-studenten? Basis: advocaten

Stageplaatsen voor mbo-studenten

- Bij kantoren van *alle* grootten komt het voor dat er stageplaatsen worden aangeboden aan mbo-studenten.
- Ongeveer drie op tien advocaten die werken bij een kantoor met 5 tot 8 advocaten (28%), 17 tot 64 advocaten (34%) of 65 of meer advocaten (33%) geven aan dat zij *zelf of hun kantoor* stageplaatsen aanbieden aan *mbo-studenten*.
- Bij de *grootste* kantoren (65 advocaten of meer) weten bijna vier op de tien (38%) *niet* of dit het geval is.

Figuur 18. Bood u, of uw kantoor, in de afgelopen 12 maanden (2022) stageplaatsen aan mbo-studenten? Basis: advocaten in Nederland

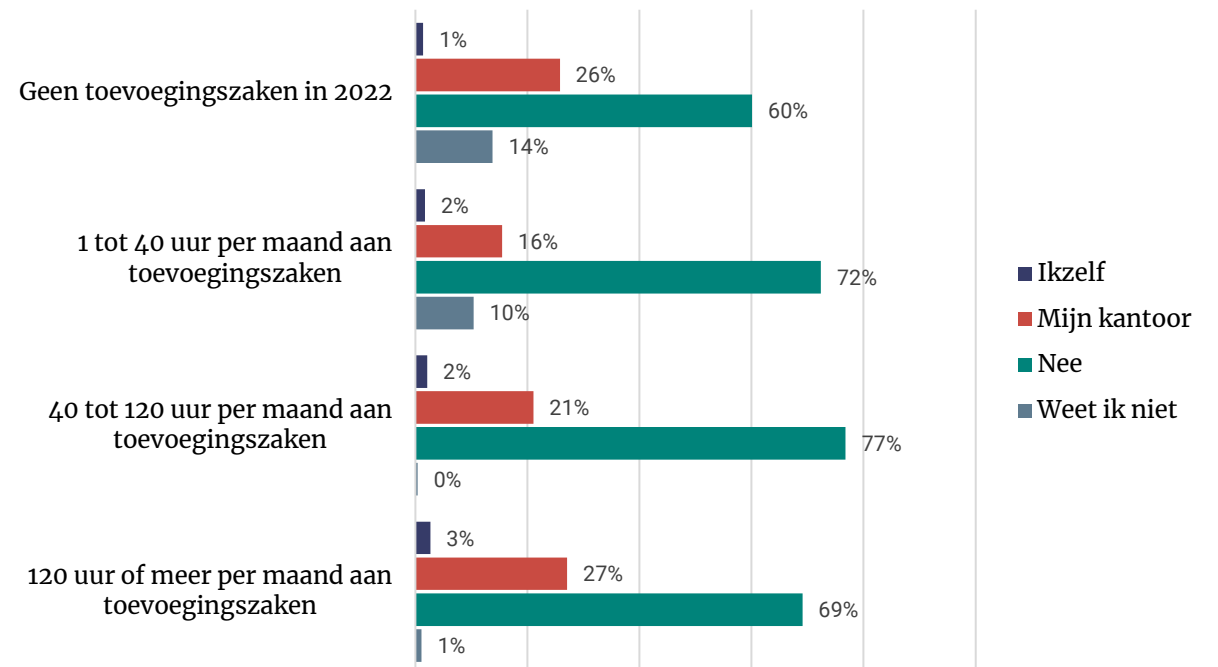
*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Stageplaatsen voor mbo-studenten

- Een kwart van de advocaten die het afgelopen jaar (2022) geen toevoegingszaken hebben gedaan (26%) geeft aan dat het kantoor in de afgelopen 12 maanden stageplaatsen aan mbo-studenten aanbod.
- Dit percentage verschilt *niet* significant van de advocaten die in het afgelopen jaar wel toevoegingszaken hebben gedaan (en dus bij kantoren werken die op toevoegingsbasis werken).
- Ditzelfde beeld geldt voor de advocaten die zelf stageplaatsen aanboden aan mbo-studenten.

Figuur 19. Bood u, of uw kantoor, in de afgelopen 12 maanden (2022) stageplaatsen aan mbo-studenten? Basis: advocaten in Nederland

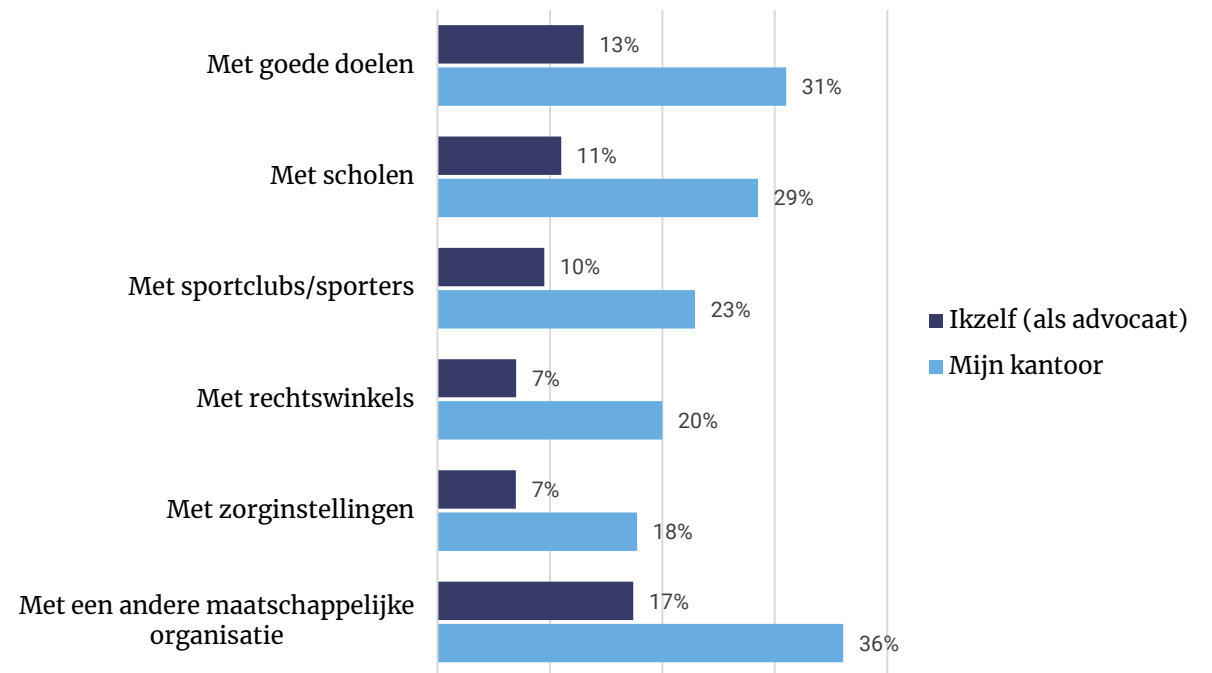

6. Samenwerking met maatschappelijke organisaties en sponsoring

Samenwerking met maatschappelijke organisaties (in de buurt)

- Bijna de helft van de advocaten (44%) werkte *zelf* (in hoedanigheid van advocaat) op een of meerdere manieren samen met maatschappelijke organisaties (bijv. met een sportclub in de buurt). Dit doen zij bijvoorbeeld met goede doelen (13%) of met scholen (11%).
- Daarnaast zegt 56 procent van de advocaten dat *hun kantoor* samenwerkt met een of meerdere maatschappelijke organisaties.
- Onder de ‘andere maatschappelijke organisaties’ worden bijvoorbeeld genoemd:
 - *Buurt- en wijkteams;*
 - *Stichtingen;*
 - *Bibliotheken;*
 - *Voedselbanken;*
 - *NGO’s.*

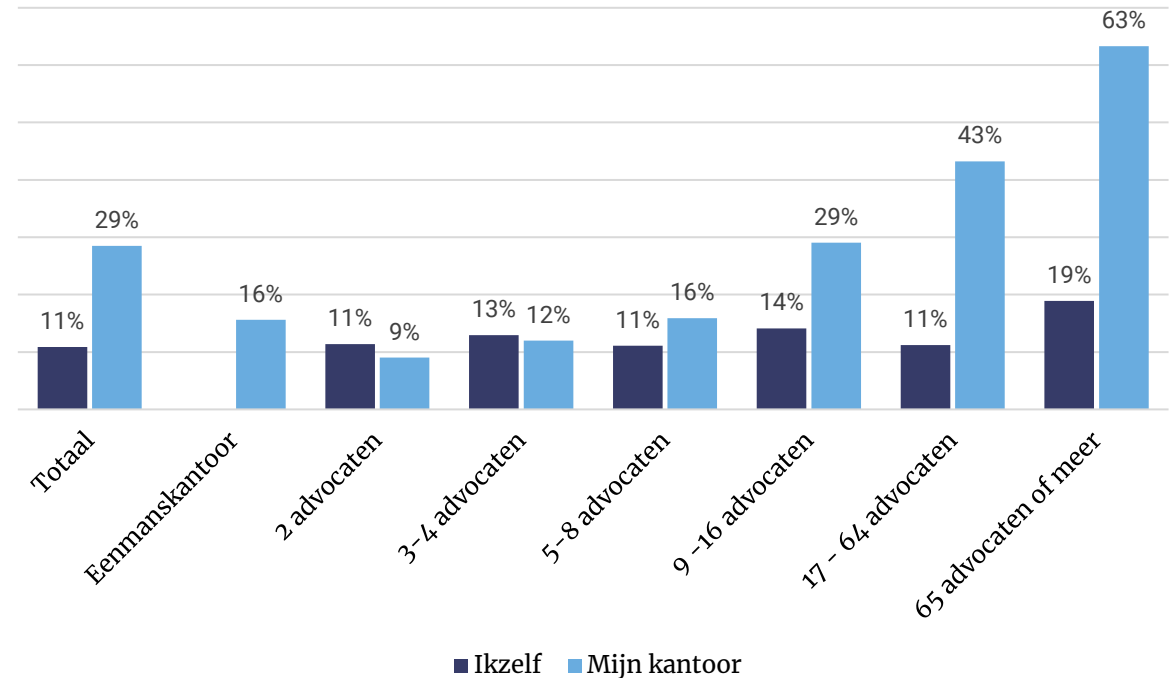
Figuur 24. Werkte u (in hoedanigheid van advocaat) of uw kantoor in 2022 samen met maatschappelijke organisaties (bijv. met een sportclub in de buurt)? Basis: advocaten in Nederland

Samenwerking met scholen

- Er zijn *geen* verschillen tussen de advocaten werkzaam bij kantoren van verschillende grootten als het gaat om het samenwerken met scholen *op persoonlijke titel*.
- Advocaten werkzaam bij kantoren met meer dan 65 advocaten geven *vaker* dan advocaten bij kleinere kantoren aan dat *hun kantoor* samenwerkt met scholen.
- *Hetzelfde* geldt voor advocaten die bij kantoren met 17 tot 64 advocaten en 9 tot 16 advocaten werken.

Figuur 25. Werkte u (in hoedanigheid van advocaat) of uw kantoor in 2022 samen met scholen? Basis: advocaten in Nederland

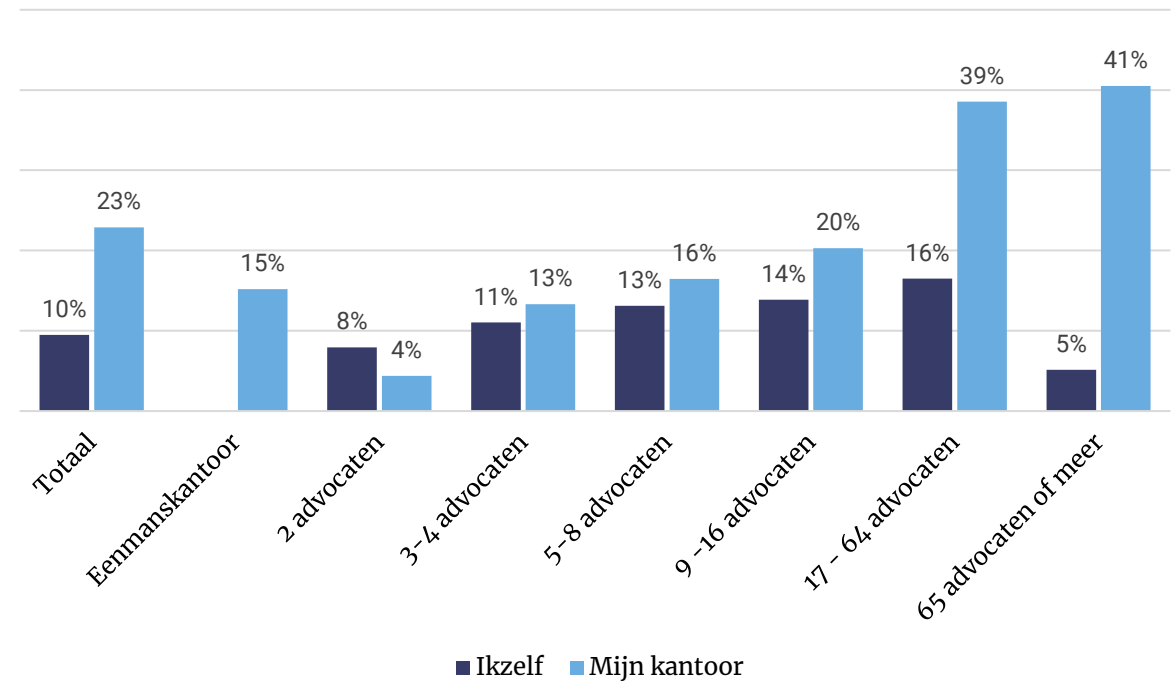
*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Samenwerking met sportclubs/sporters

- Er zijn *geen* verschillen tussen de kantoren van verschillende grootten in het *aantal advocaten* dat in 2022 *op persoonlijke titel* (in hoedanigheid van advocaat) samenwerkte met sportclubs.
- Advocaten werkzaam bij kantoren met meer dan 17 advocaten geven vaker dan advocaten bij kleinere kantoren aan dat *hun kantoor* samenwerkt met sportclubs.

Figuur 26. Werkte u (in hoedanigheid van advocaat) of uw kantoor in (2022) samen met sportclubs/sporters? Basis: advocaten in Nederland

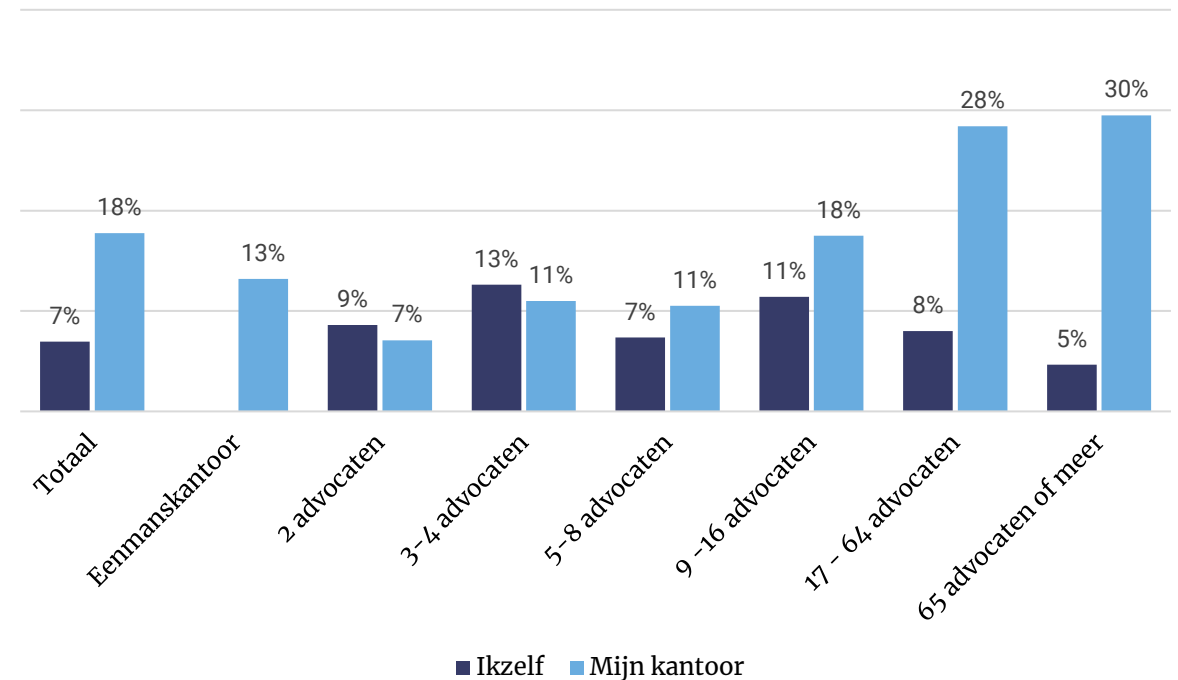

*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Samenwerking met zorginstellingen

- Er zijn *geen* verschillen tussen de kantoren van verschillende grootten in het *aantal advocaten* dat in 2022 *op persoonlijke titel* (in hoedanigheid van advocaat) samenwerkte met zorginstellingen.
- Advocaten werkzaam bij kantoren met meer dan 17 advocaten geven *vaker* dan advocaten bij kleinere kantoren aan dat *hun kantoor* samenwerkt met zorginstellingen.

Figuur 27. Werkte u (in hoedanigheid van advocaat) of uw kantoor in het afgelopen jaar (2022) samen met zorginstellingen? Basis: advocaten in Nederland

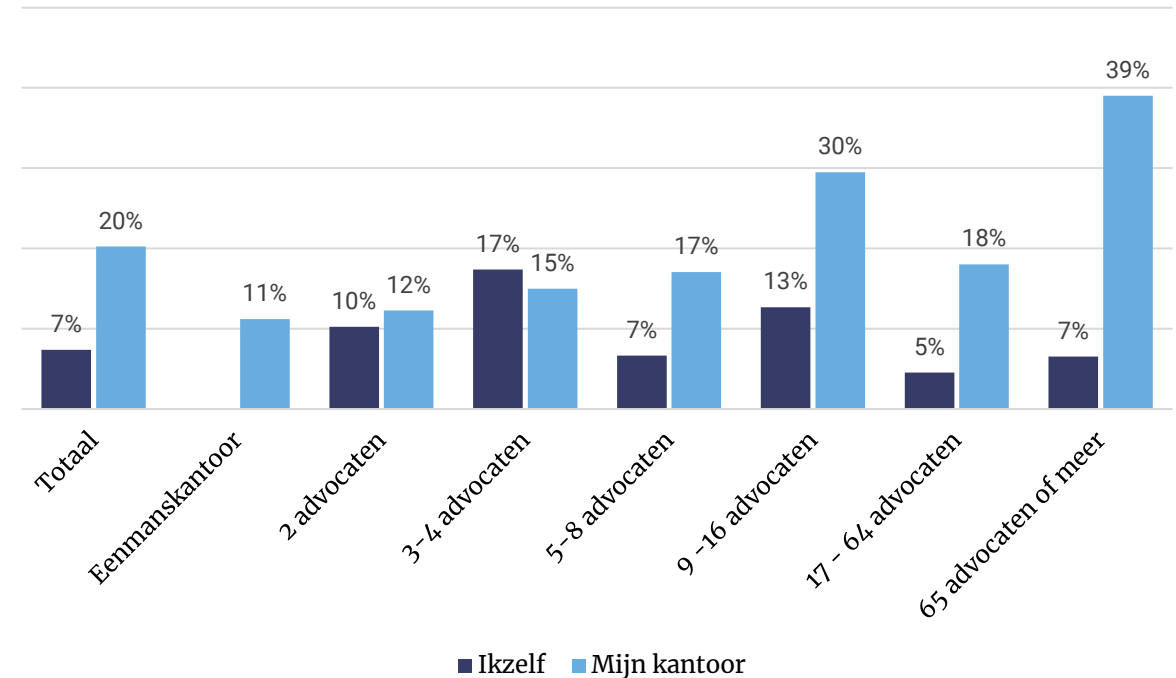
*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Samenwerking met rechtswinkels

- Bij advocatenkantoren met 3 tot 4 advocaten wordt er *vaker op persoonlijke titel* (in hoedanigheid van advocaat) samengewerkt met rechtswinkels dan bij kantoren van meer dan 17 advocaten.
- Op het niveau van het kantoor geven de advocaten bij de *grootste* kantoren (65+ advocaten) het *vaakst* aan dat hun kantoor samenwerkt met rechtswinkels.

Figuur 28. Werkte u (in hoedanigheid van advocaat) of uw kantoor in 2022 samen met rechtswinkels? Basis: advocaten in Nederland

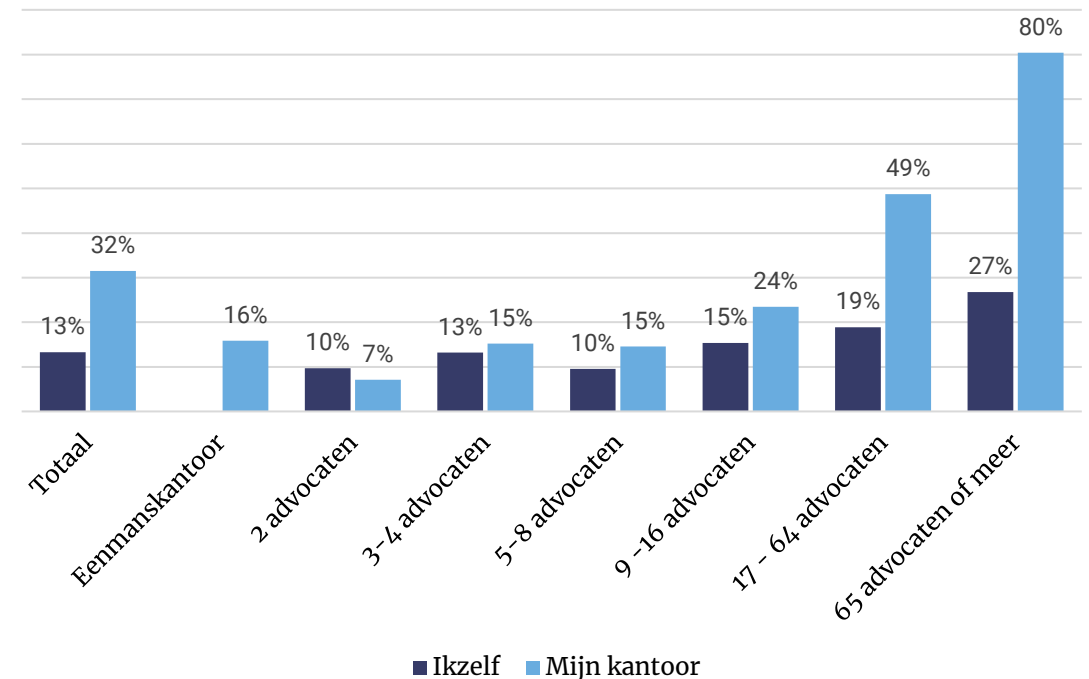
*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Samenwerking met goede doelen

- Bij kantoren van *alle* grootten zijn er advocaten die op *persoonlijke titel* (in hoedanigheid van advocaat) samenwerken met goede doelen. Dit aandeel is bij kantoren waar *meer* dan 65 advocaten werken *hoger* dan bij andere kantoren.

Figuur 29. Werkte u (in hoedanigheid van advocaat) of uw kantoor in 2022 samen met goede doelen? Basis: advocaten in Nederland

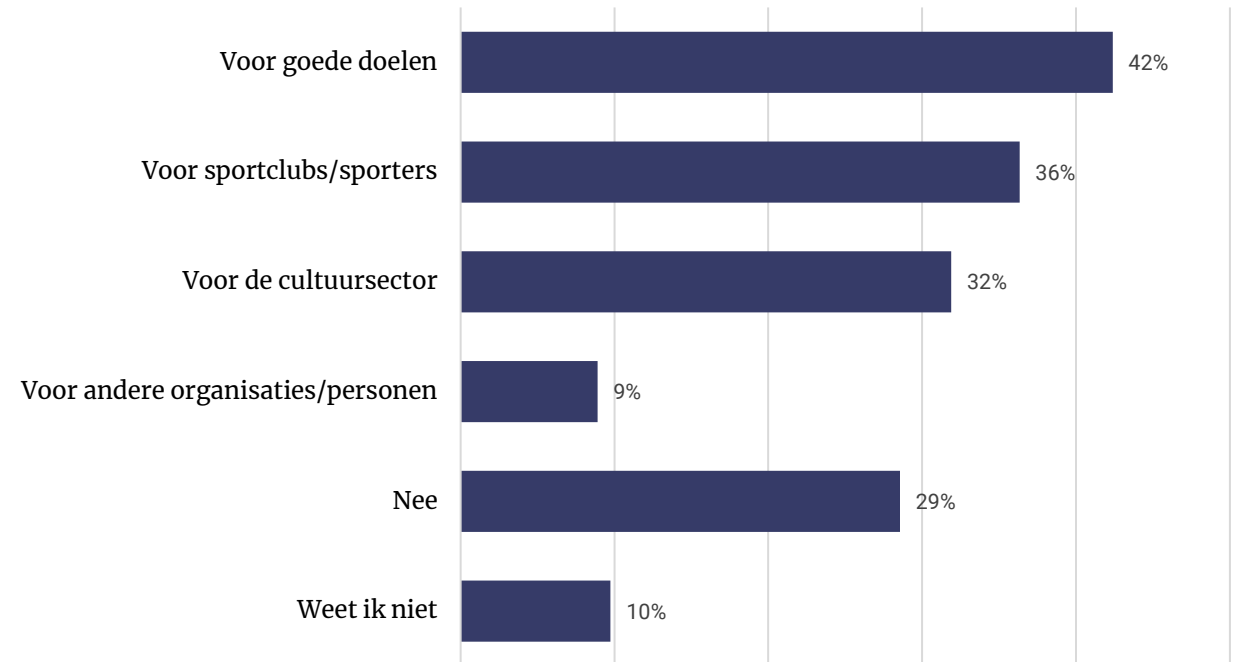
*bij eenmanszaken staat 'ikzelf' gelijk aan 'mijn kantoor'

Sponsoring

- Zeven op de tien advocaten geven aan dat *hun kantoor* het afgelopen jaar aan sponsoring deed.
- Vier op de tien advocaten (42%) zijn werkzaam bij een kantoor dat deed aan sponsoring van goede doelen. Ruim een derde (36%) is werkzaam bij een kantoor dat deed aan sponsoring van sportclubs/sporters.
- Iets minder dan een derde (32%) zegt dat hun kantoor het afgelopen jaar de cultuursector heeft gesponsord.

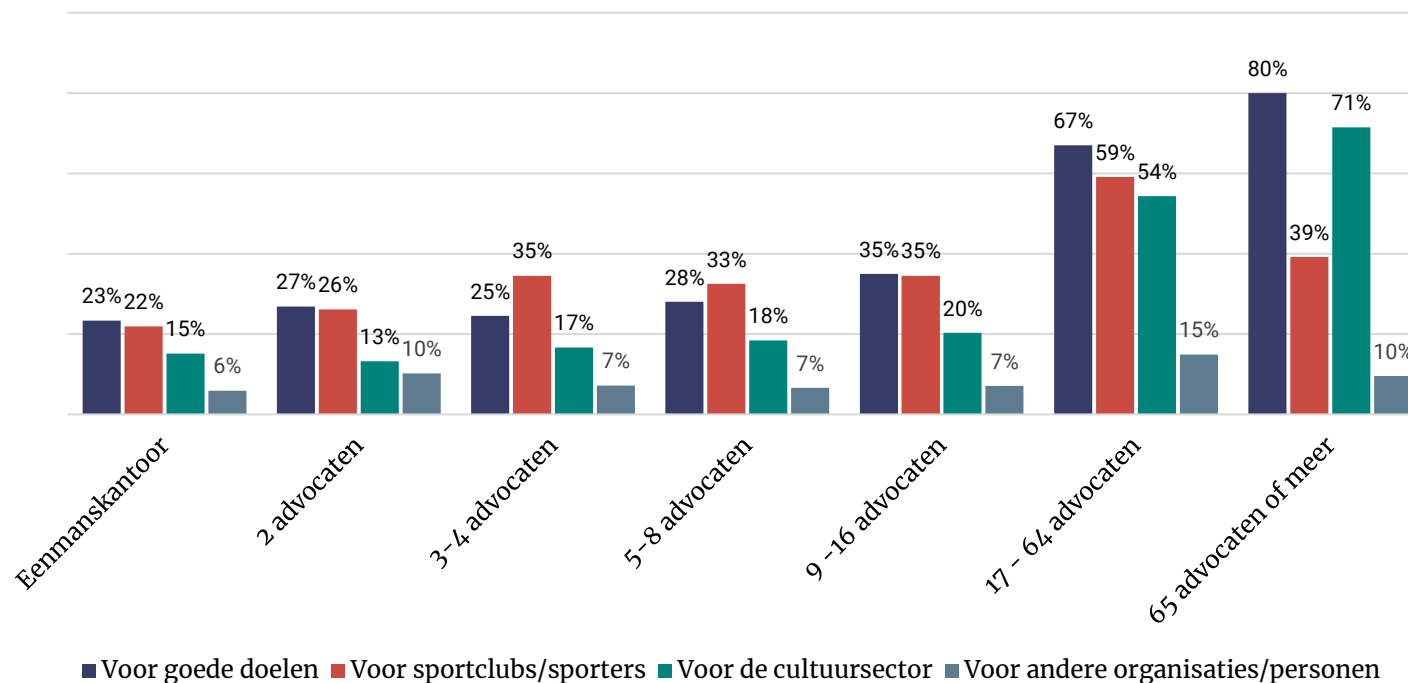
Figuur 30. Deed uw kantoor in het afgelopen jaar (2022) aan sponsoring?
Basis: advocaten in Nederland

Sponsoring

- Advocatenkantoren van 17 advocaten of meer doen *vaker* aan sponsoring dan de kantoren met 16 advocaten of minder.
- 59% van de advocaten werkzaam bij kantoren tussen de 17 en 64 advocaten geeft aan dat hun kantoor sportclubs of sporters sponsort. Dit is significant *hoger* dan de andere advocaten.
- 71% van de advocaten werkzaam bij een kantoor van 65 advocaten of meer stelt dat hun kantoor de cultuursector sponsort. Hierin *verschilt* deze groep significant van de rest van de kantoren.

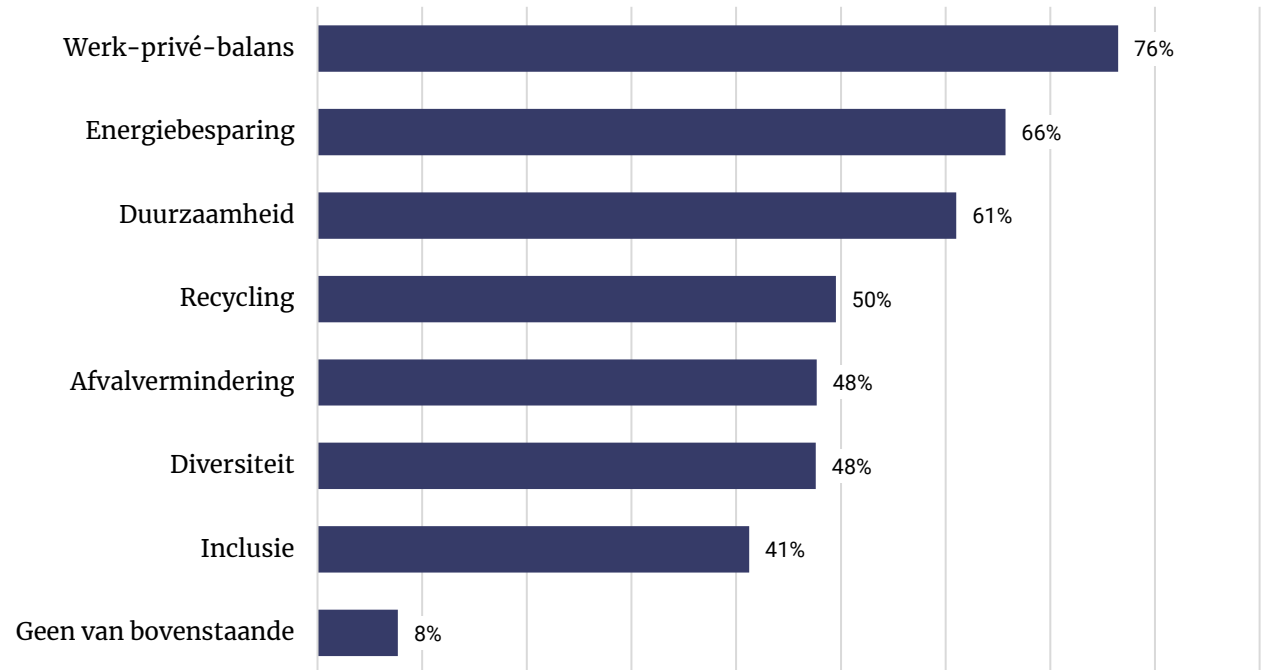
Figuur 31. Deed uw kantoor in het afgelopen jaar (2022) aan sponsoring? Uitgesplitst naar kantooromvang. (% advocaten dat aangeeft dat het kantoor aan sponsoring doet).
Basis: advocaten in Nederland

Aandacht voor maatschappelijke zaken

- Het grootste gedeelte van de advocaten (92%) geeft aan dat hun kantoor in hun beleving aandacht heeft voor een of meerdere maatschappelijke zaken. 8% geeft aan dat er volgens hen *geen* aandacht wordt besteed aan de genoemde maatschappelijke zaken.
- Driekwart (76%) geeft aan dat hun kantoor aandacht heeft voor werk-privé balans, twee derde (66%) zegt dat dit geldt voor energiebesparing en zes op de tien benoemen duurzaamheid.

Figuur 32. Heeft uw kantoor in uw beleving aandacht voor onderstaande zaken?
Basis: advocaten in Nederland

Aandacht voor maatschappelijke zaken

- Door advocaten die bij advocatenkantoren van meer dan 65 advocaten werken, worden de verschillende maatschappelijke zaken *vaker* genoemd dan door advocaten werkzaam bij kleinere kantoren. Een uitzondering hierop is werk-privé-balans.

Tabel 1. Heeft uw kantoor in uw beleving aandacht voor onderstaande zaken?

Basis: advocaten in Nederland

	1 advocaat	2 advocaten	3-4 advocaten	5-8 advocaten	9 -16 advocaten	17 - 64 advocaten	65> advocaten
Duurzaamheid	55%	45%	48%	51%	57%	76%	84%
Energiebesparing	56%	54%	57%	61%	76%	74%	77%
Recycling	47%	42%	43%	35%	45%	51%	78%
Afvalvermindering	46%	44%	35%	36%	44%	54%	70%
Diversiteit	21%	29%	36%	41%	46%	62%	92%
Inclusie	19%	24%	30%	30%	39%	52%	88%
Werk-privé-balans	62%	75%	77%	80%	82%	87%	73%
Geen van bovenstaande	13%	11%	12%	5%	5%	6%	2%

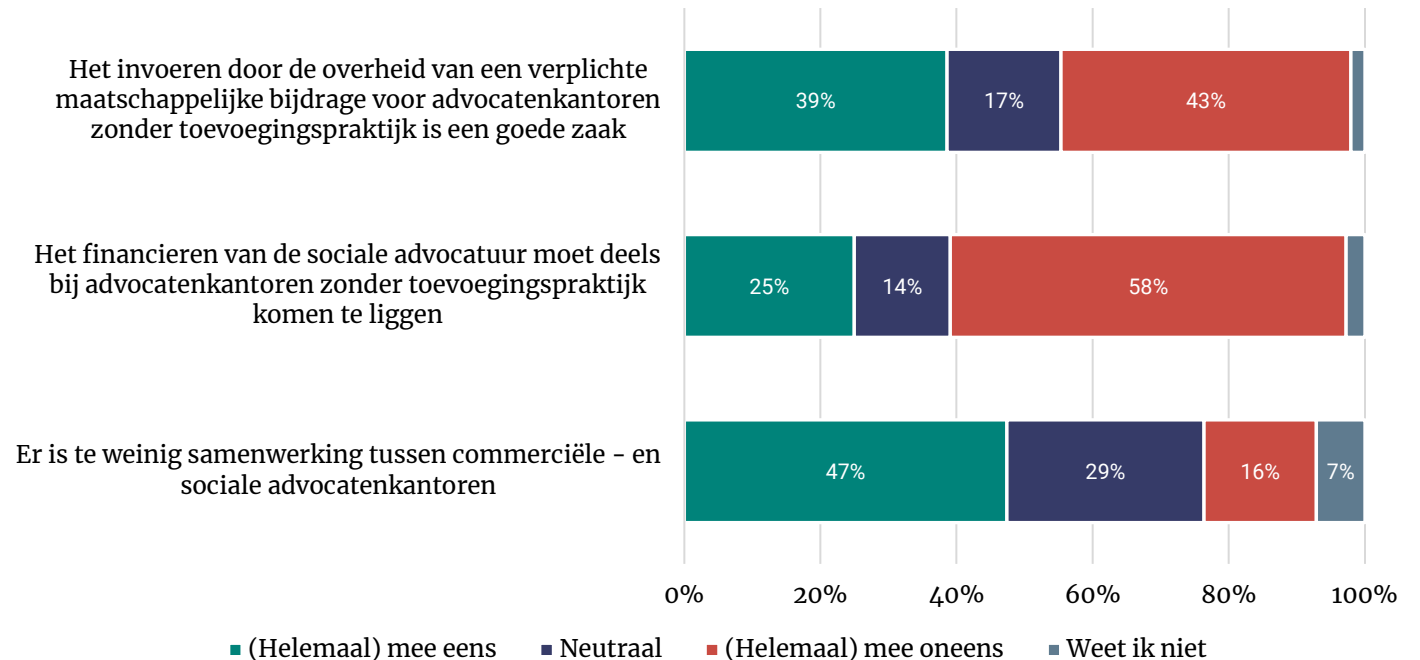

7. Mogelijke impact van een *verplichte* maatschappelijke bijdrage

Samenwerking met toevoegingskantoren

- Vier op de tien advocaten (39%) vinden een *verplichte* maatschappelijke bijdrage voor advocaten *zonder* toevoegingspraktijk een goede zaak. Een bijna even groot deel (43%) vindt dit juist *geen* goede zaak.
- Meer dan de helft van de advocaten (58%) wil *niet* dat de financiering van de sociale advocatuur bij kantoren *zonder* toevoegingspraktijk komt te liggen. Een kwart (25%) is hier *wel* voorstander van.
- Ongeveer de helft (47%) is van mening dat er *te weinig* samenwerking is tussen commerciële - en sociale advocatenkantoren.

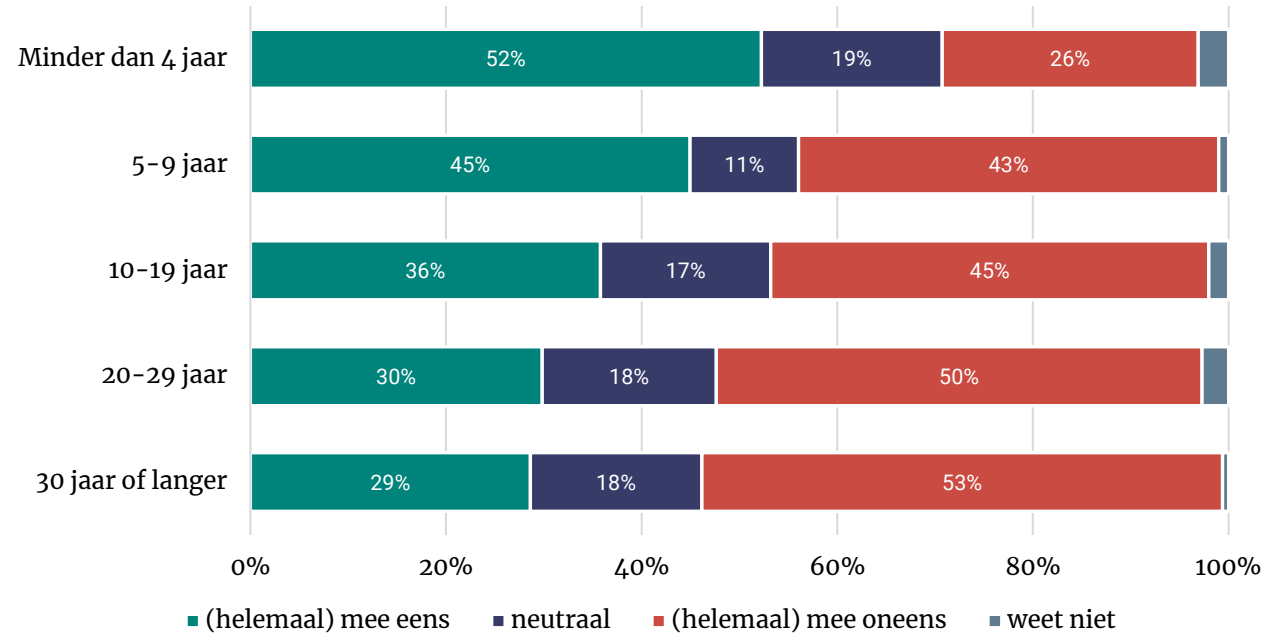
Figuur 33. Bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?
Basis: advocaten in Nederland

Verplichte maatschappelijke bijdrage

- Het *aantal jaar* dat men al als advocaat werkt, is van *grote* invloed op het antwoord op de stelling. Hoe *langer* men als advocaat werkzaam is, hoe *minder vaak* men het een goed idee vindt om een *verplichte* maatschappelijke bijdrage voor kantoren *zonder* toevoegingspraktijk in te voeren.

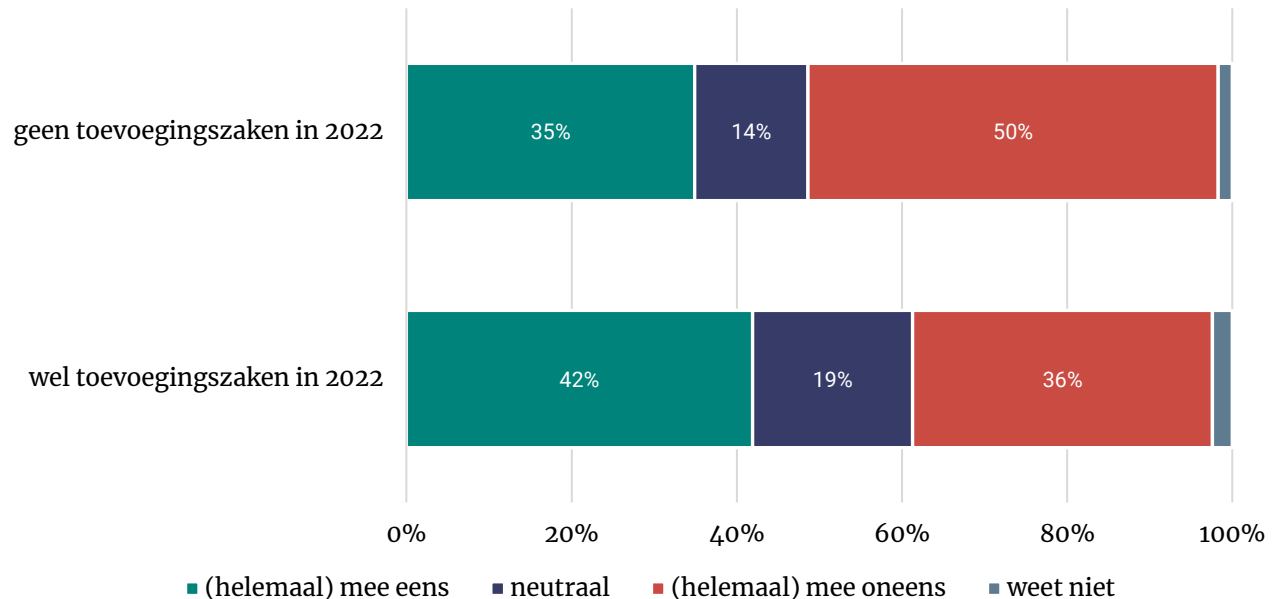
Figuur 34. Stelling: Het invoeren door de overheid van een verplichte maatschappelijke bijdrage voor advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijk is een goede zaak. Uitgesplitst naar aantal jaren werkzaam als advocaat. Basis: advocaten in Nederland

Verplichte maatschappelijke bijdrage

- Vier op de tien advocaten die in het afgelopen jaar toevoegingszaken hebben gedaan, zijn het eens met de stelling dat het een goede zaak is dat de overheid een verplichte maatschappelijke bijdrage invoert voor advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijken.
- Een derde (35%) van de advocaten die geen toevoegingszaken hebben uitgevoerd is het eens met de stelling en vindt dus dat het invoeren van een verplichte maatschappelijke bijdrage door de overheid een goede zaak is.
- Een *significant* groter deel van de advocaten die in 2022 *wel* toevoegingszaken deden, zijn het eens met de stelling in vergelijking tot advocaten die *geen* toevoegingszaken deden.

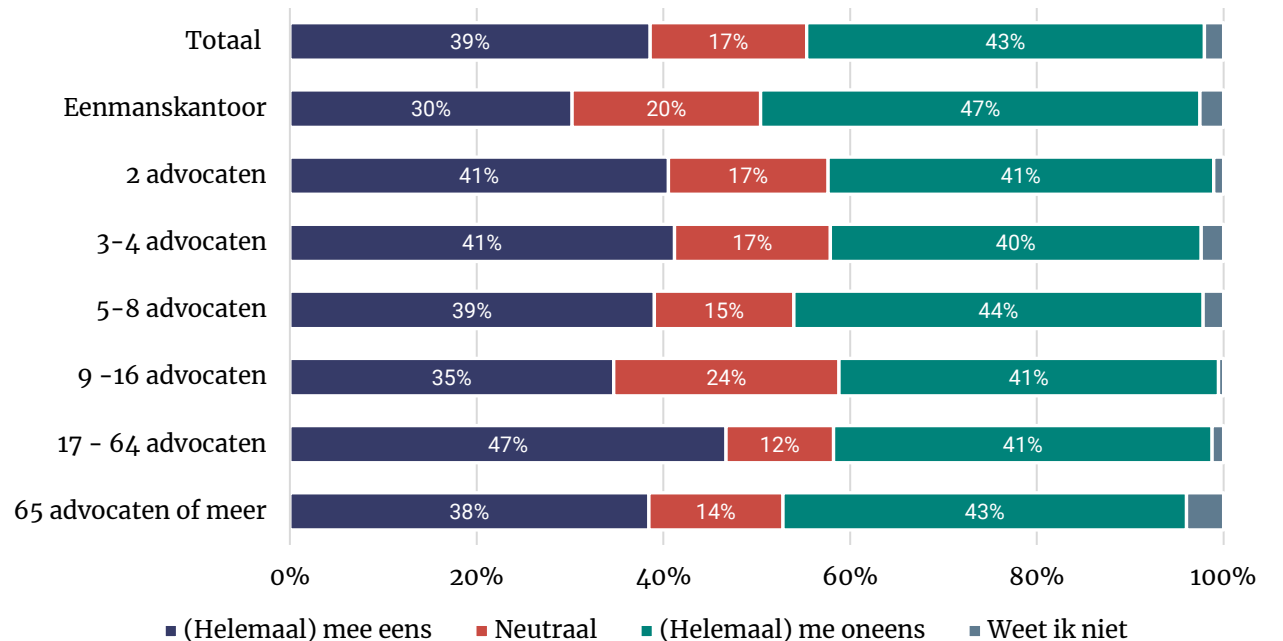
Figuur 35. Stelling: Het invoeren door de overheid van een verplichte maatschappelijke bijdrage voor advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijk is een goede zaak. Uitgesplitst naar het wel of niet hebben gedaan van toevoegingszaken in 2022. Basis: advocaten in Nederland

Verplichte maatschappelijke bijdrage

- Advocaten werkzaam bij een kantoor met 17 tot 64 advocaten (47%) vinden het *vaker* dan 'eenpitters' (30%) een goed idee om een *verplichte* maatschappelijke bijdrage in te voeren voor kantoren *zonder* toevoegingspraktijk. Verder zijn er *geen* verschillen in meningen tussen advocaten werkzaam bij kantoren van verschillende groottes.

Figuur 36. Stelling: Het invoeren door de overheid van een verplichte maatschappelijke bijdrage voor advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijk is een goede zaak. Uitgesplitst naar kantoorgrootte. Basis: advocaten in Nederland

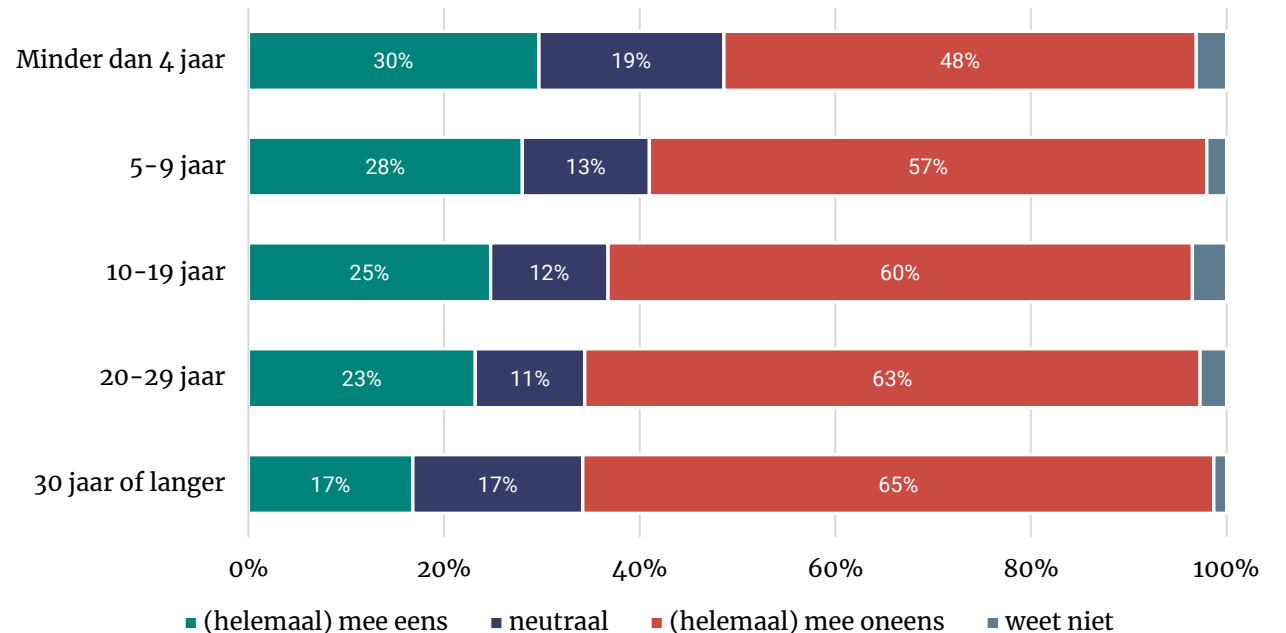

Financieren van sociale advocatuur

- Een op de zes (17%) advocaten die 30 jaar of langer werkzaam is als advocaat, is het eens met de stelling 'Het financieren van de sociale advocatuur moet deels bij advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijk komen te liggen.'
- Advocaten die *minder* dan vier jaar als advocaat werkzaam zijn, verschillen hierin *significant* in vergelijking tot advocaten die meer dan 30 jaar werkzaam zijn in het vak.

Figuur 37. Stelling: Het financieren van de sociale advocatuur moet deels bij advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijk komen te liggen. Uitgesplitst naar aantal jaren werkzaam als advocaat.

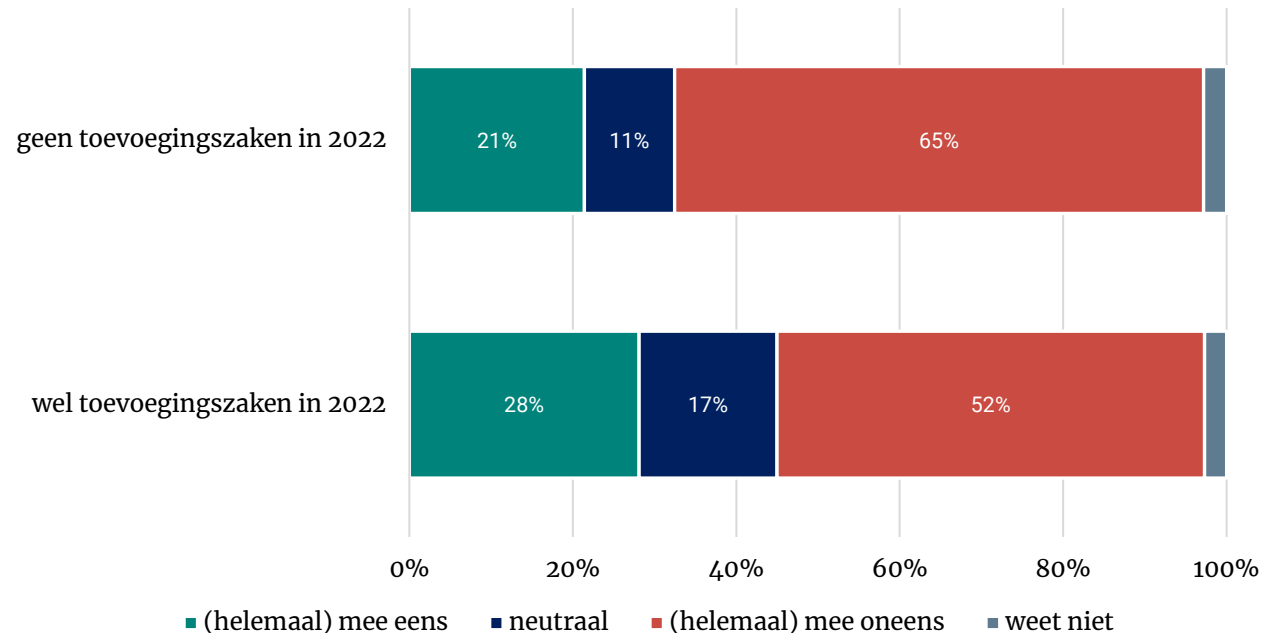
Basis: advocaten in Nederland

Financieren van sociale advocatuur

- Een meerderheid van zowel de advocaten die het afgelopen jaar toevoegingszaken deden, als de advocaten die het afgelopen jaar geen toevoegingszaken deden, vindt *niet* dat het financieren van sociale advocatuur deels bij advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijk moet komen te liggen.
- Advocaten die toevoegingszaken deden zijn het *vaker* eens met de stelling dan advocaten die *geen* toevoegingszaken deden.

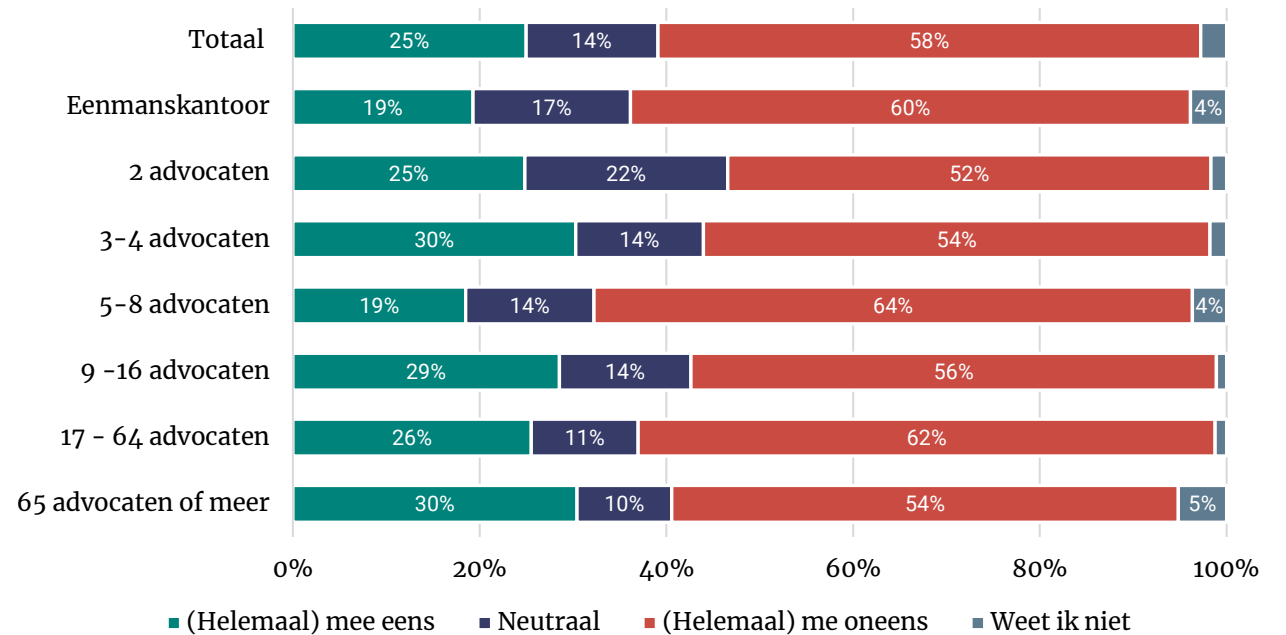
Figuur 38. Stelling: Het financieren van de sociale advocatuur moet deels bij advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijk komen te liggen. Uitgesplitst naar het wel of niet hebben gedaan van toevoegingszaken in 2022. Basis: advocaten in Nederland

Financieren van sociale advocatuur

- Advocaten werkzaam bij verschillende kantoorgroottes verschillen *niet* significant in hun houding m.b.t. de stelling ‘*Het financieren van de sociale advocatuur moet deels bij advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijk komen te liggen*’

Figuur 39. Stelling: Het financieren van de sociale advocatuur moet deels bij advocatenkantoren zonder toevoegingspraktijk komen te liggen. Uitgesplitst naar kantoorgrootte. Basis: advocaten in Nederland

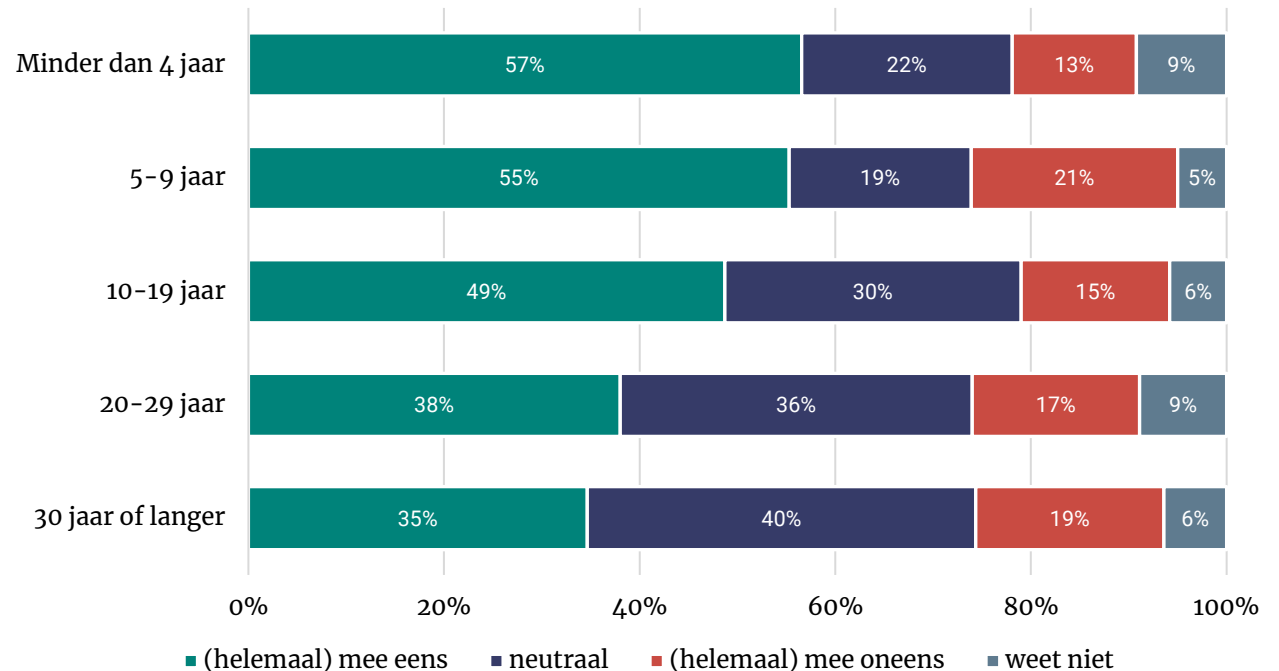

Samenwerking commerciële kantoren en sociale advocatuur

- Meer dan de helft van de advocaten die maximaal negen jaar hun vak uitoefent vindt dat er *te weinig* samenwerking is tussen commerciële en sociale advocatenkantoren.
- Voor advocaten die 20 tot 29 jaar advocaat zijn, is dit 38 procent. Een bijna even groot deel van hen (36%) uit zich 'neutraal'.
- Voor advocaten die al *meer* dan 30 jaar hun beroep uitoefenen geldt dat 35 procent vindt dat er *te weinig* samenwerking is, maar een groter deel (40%) is 'neutraal' over deze stelling.

Figuur 40. Stelling: Er is te weinig samenwerking tussen commerciële en sociale advocatenkantoren. Uitgesplitst naar aantal jaren werkzaam als advocaat.

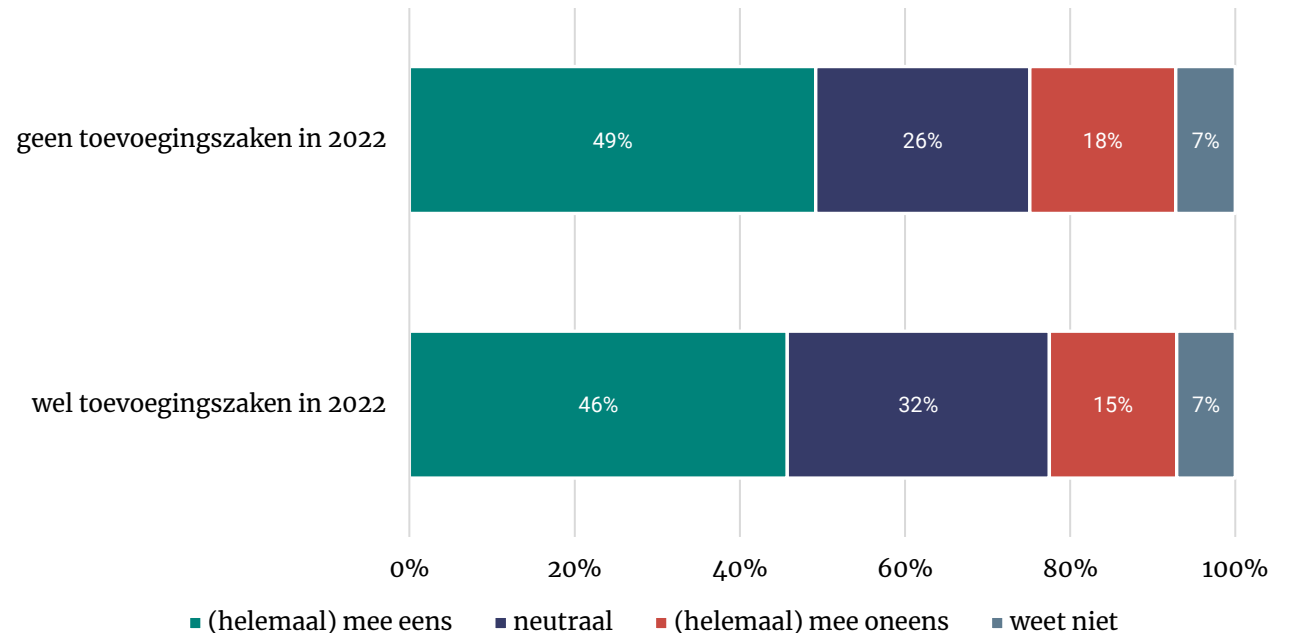
Basis: advocaten in Nederland

Samenwerking commerciële kantoren en sociale advocatuur

- Bijna de helft van de advocaten vindt dat er te weinig samenwerking is tussen commerciële en sociale advocatenkantoren. Hierin verschillen deze twee type advocaten *niet* van elkaar.
- Alleen advocaten die in 2022 toevoegingszaken deden zijn *vaker* 'neutraal' over de stelling dan advocaten die *geen* toevoegingszaken deden.

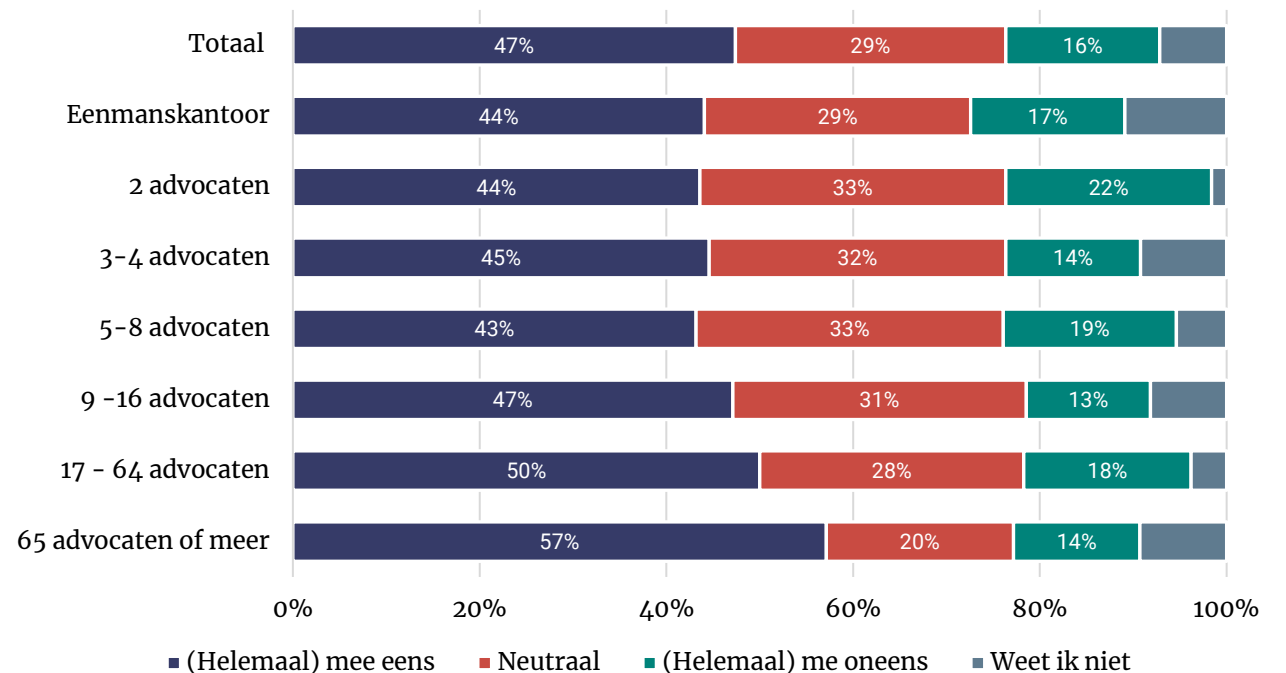
Figuur 41. Stelling: Er is te weinig samenwerking tussen commerciële en sociale advocatenkantoren. Uitgesplitst naar het wel of niet hebben gedaan van toevoegingszaken in 2022. Basis: advocaten in Nederland

Samenwerking commerciële kantoren en sociale advocatuur

- Advocaten werkzaam bij verschillende kantoorgroottes verschillen *niet significant* van elkaar in hun mening of er te weinig samenwerking is tussen commerciële en sociale advocatenkantoren.

Figuur 42. Stelling: Er is te weinig samenwerking tussen commerciële en sociale advocatenkantoren. Uitgesplitst naar kantoorgrootte. Basis: advocaten in Nederland

Impact van een *verplichte* maatschappelijke bijdrage

- De meerderheid is *tegen* een *verplichte* maatschappelijke bijdrage, opgelegd door de overheid. Men uit vooral weerstand tegen het concept '*verplichting*'. Deze weerstand kan (in sommige gevallen) leiden tot een 'boemerangeffect', waarbij men zich afkeert van de advocatuur (bijv. door ontslag te nemen of over te stappen naar een ander beroep). Een bepaalde groep zou wel positief staan tegenover het idee van stimulering van een maatschappelijke bijdrage.
- Een aantal deelnemers kaart aan dat de druk op de advocatuur momenteel al hoog is, en dat dit de druk zal doen toenemen. Het risico: een nog lagere bezetting en nog hogere druk. Daarnaast vinden velen dat zij zich al voldoende maatschappelijk inzetten. Extra inzet is volgens hen niet nodig. Het kan zelfs schadelijk zijn voor het kantoor, omdat het de winst kan doen afnemen en het daarmee financiële risico's met zich meebrengt. Bovendien vergt het volgens velen een specifieke expertise, die niet ieder kantoor 'in huis' heeft. Met andere woorden, een verplichting kan afdoen van de kwaliteit van de maatschappelijke bijdrage. Men vraagt zich af of het middel het doel dan wel bereikt.
- Een kleine groep voorstanders is van mening dat een *verplichte* maatschappelijke bijdrage de samenleving ten goede komt. Zij zien geen tot weinig risico's bij een dergelijke verplichting. Anderen vinden het de verantwoordelijkheid van grote kantoren; zij hebben *meer* omzet en dus ook *meer* ruimte om zich hiervoor in te zetten (mits de overheid het *verplicht* stelt), is hun devies.
- Tot slot zijn er deelnemers die zeggen dat deze mogelijke verplichting *geen* impact op hen persoonlijk zal hebben. Zij houden zich bijvoorbeeld al bezig met een maatschappelijke bijdrage en willen dit blijven doen. Sommigen zeggen vanuit intrinsieke motivatie te werken, waardoor een dergelijke verplichting *weinig* voor hen zal veranderen. Een enkeling benadrukt dat de gevolgen van de verplichting bij *zijn kantoor* liggen, want hij werkt in loondienst.

Impact van een *verplichte* maatschappelijke bijdrage

Enkele antwoorden op de vraag: zou een verplichte maatschappelijke bijdrage impact hebben op uw huidige maatschappelijke inzet?

“Het lijkt mij een goede ontwikkeling. Ik werk in een strafrechtpraktijk waarbij al (relatief) veel oog voor maatschappelijke betrokkenheid is. Het verplicht stellen van een maatschappelijke bijdrage geeft extra inzicht bij de advocatuur waarvoor we uiteindelijk allemaal werken. De impact zou persoonlijk niet al te groot zijn, maar wel zorgen voor een extra verplichting, dus extra tijdsinvestering.”

“Ik denk dat dit geen tot weinig impact heeft op mijn eigen huidige maatschappelijke inzet. Ik handel vanuit mijn eigen waarden en motivatie. Ik kan niet beoordelen of dit [een verplichte maatschappelijke bijdrage] impact zou hebben op de huidige maatschappelijke inzet van mijn kantoor.”

“Verplichting scheidt weerstand. Nu doe ik het met plezier, maar als het verplicht wordt zal ik daar niet aan meewerken. Het dient een eigen keuze te blijven, en dat maakt dat de desbetreffende advocaat zijn maatschappelijke bijdrage met passie zal overbrengen.”

“Zo een maatschappelijke bijdrage opleggen aan de gehele balie lijkt me onzin. Effect daarvan zal ten minste zijn een soortement 'verzuring' / een 'lange tanden' effect bij wat er wel 'om niet' als maatschappelijke bijdrage geschiedt; op den duur 'holt' zal het de 'betrokkenheid' daarbij uithollen.”

“Ik ben van mening dat ieder op zijn/haar eigen manier desgewenst eigen verantwoordelijkheid kan nemen en dat stimuleren vind ik prima (maar verplicht stellen vind ik ergerlijk en waardeloos).”

Impact van een *verplichte* maatschappelijke bijdrage

Enkele antwoorden op de vraag: zou een verplichte maatschappelijke bijdrage impact hebben op uw huidige maatschappelijke inzet?

“Wij zijn een zakelijk kantoor maar helpen particulieren tegen een sterk gereduceerd standaard tarief. Daarnaast worden in schrijnende gevallen afwijkende afspraken gemaakt en doen wij toevoegingen (wij zijn dus deels sociaal). Verder zijn wij vooral in bestuursfuncties van sportclubs en verenigingen actief waar onze juridische kennis wordt ingezet. Als wij daartoe zouden worden verplicht dan zal dat ten koste gaan van onze toevoegingen en sociale inzet. Om het kantoor draaiende te houden moeten wij immers zaken tegen onze normale tarieven blijven doen. Ik ben uiterst verbaasd over de verplichte maatschappelijke bijdrage. Waarom wordt deze niet gevraagd van medische beroepsbeoefenaren of notarissen?”

“De overheid kan beter tijd en geld steken in het verhogen van de vergoedingen voor de sociaal advocaten. Op die manier kunnen sociaal advocaten de kwaliteit van de rechtsbijstand waarborgen. Commerciële kantoren kunnen zich beter bezighouden met hun eigen specialisme. Ook de rechtzoekende is hierbij gebaat.”

“Ik denk dat ik al vrij veel doe op dit vlak. Maar de vraag is: gaat dit tellen. Mijn angst zit er in dat er weer een ambtelijk apparaat wordt opgetuigd en verplichtingen in het leven worden geroepen dat alleen maar negatieve gevolgen heeft. Advocaten die de advocatuur verlaten, bijvoorbeeld. Ik denk dat het beter zou zijn om te stimuleren dat advocaten maatschappelijk bezig zijn, zodat zij zich uit zichzelf gaan inzetten.”

“Ik denk dat er een groot cultuurverschil zit in de advocatenkantoren die sociale advocatuur doen en diegenen die dat niet doen. De werkwijze is mijns inziens ook vaak anders en het zijn een ander type mensen. Ik denk dat je dit gescheiden moet houden. Het lijkt mij een betere optie om de sociale advocatuur beter te belonen. Een andere oplossing werkt in mijn optiek niet.”

Overzicht weging (1)

Geslacht	Samenstelling respons (aantal en %)(n=1.225)		Populatie (alle advocaten in Nederland)	Respons na weging (n=1.225)
	Aantal	%		
man	548	48%	54%	54%
vrouw	635	52%	46%	46%
onbekend			-	
Wil ik liever niet zeggen			-	
Kantoor grootte	Aantal	%		
Eenmanskantoor	329	27%	18%	18%
2 advocaten	172	14%	9%	9%
3-4 advocaten	214	17%	12%	12%
5-8 advocaten	197	16%	15%	15%
9-16 advocaten	106	9%	12%	12%
17-64 advocaten	90	7%	18%	18%
65 of meer advocaten	117	10%	16%	16%

Overzicht weging (2)

	Samenstelling respons (aantal en %)(n=1.225)		Populatie (alle advocaten in Nederland)	Respons na weging (n=1.225)
Arrondissement	Aantal	%		
Amsterdam	289	24%	34%	34%
Den Haag	122	10%	11%	11%
Gelderland	91	7%	6%	4%
Limburg	68	6%	4%	4%
Midden-Nederland	131	11%	10%	10%
Noord-Holland	80	7%	4%	4%
Noord-Nederland	97	8%	4%	6%
Oost-Brabant	68	6%	6%	6%
Overijssel	49	4%	4%	4%
Rotterdam	130	11%	11%	11%
Zeeland-West-Brabant	91	7%	5%	5%
Leeftijd	Aantal	%		
29 jaar of jonger	92	8%	16%	15%
30-39 jaar	214	17%	28%	29%
40-49 jaar	294	24%	24%	24%
50-64 jaar	521	43%	27%	26%
65-74 jaar	87	7%	4%	4%
75 jaar of ouder	17	1%	1%	1%

Auteurs I&O Research

Charlotte van Miltenburg

Gwendolyn van Straaten

I&O Research Enschede

Zuiderval 70

Postbus 563

7500 AN Enschede

T (053) 200 52 00

E info@ioresearch.nl

KvK-nummer 08198802

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55

1019 GM Amsterdam

T (020) 308 48 00

E info@ioresearch.nl